

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

**OSVOJOVÁNÍ JMENNÝCH GRAMATICKÝCH KATEGORIÍ
U DÍTĚTE OD VĚKU 2,5 LET**

Acquisition of nominal grammatical categories by a child from 2,5 years

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Pavla Chejnová, Ph.D.

Autorka bakalářské práce: Lucie Klenorová, roz. Kolodziejová

Bydliště: S.K.Neumanna 1002, Litvínov, 436 01

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ – NJ

Rok dokončení BP: 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Osvojování jmenných gramatických kategorií u dítěte od věku 2,5 let* vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Litvínově dne 11. 4. 2016

.....

podpis

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Pavle Chejnové, Ph.D. za cenné rady a trpělivé vedení bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat rodičům Kryštofa, s jejichž laskavým svolením se nahrávky mohly uskutečnit.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na osvojování jmenných gramatických kategorií u dítěte od věku 2 let a 10 měsíců do věku 3 let a 6 měsíců. V teoretické části práce jsou popsány současné teorie vývojové psycholingvistiky, rozebrán ontogenetický vývoj řeči a také se seznamujeme se všemi jazykovými rovinami řeči a jejich nabýváním. V praktické části jsou vyhodnoceny výsledky šesti nahrávek sledovaného dítěte (6 nahrávek po 30 minutách). Byla provedena analýza vývoje gramatických kategorií jmen, sled osvojování pádů, plurálu a rodu, v neposlední řadě se určovala funkce podstatných jmen. Chlapec v daném věkovém rozmezí použil minimálně jednou všechny pády v singuláru i plurálu. Potvrdil se hojnější výskyt singuláru, což je pro osvojování řeči dítětem typické. Z hlediska rodu se nejčastěji objevoval rod mužský. Mezi funkcemi podstatných jmen se nacházel zejména předmět a podmět. Na začátku nahrávání jsme zaznamenali častý výskyt žádostí o upřesnění, které v průběhu klesaly a nakonec téměř vymizely. Dále je v práci popsán výskyt miniparadigmat, jevů typických pro danou vývojovou fázi.

ANNOTATION

The theme of this bachelor thesis is the acquisition of nominal grammatical categories by a child in the period of age ranging from 2 years and 10 months to 3 years and 6 months. The theoretical part outlines the current theories of developmental psycholinguistics, discusses the ontogenetic development of speech and introduces all language levels of speech and their acquisition. The practical part evaluates the results obtained from six recordings of the monitored child (6 recordings, each 30 minutes long). The development of nominal grammatical categories, sequence of acquisition of grammatical cases, plural and gender were analysed and the function of nouns was determined. The boy in the defined age range used all grammatical cases in singular as well as plural form at least once. A more frequent occurrence of the singular form was confirmed, which is usual when children are learning to speak. Masculine gender was the most often used gender. The functions of nouns included mostly subject and object. The thesis also discusses the occurrence of miniparadigms, phenomena typical for the development phase.

KLÍČOVÁ SLOVA

dětská řeč, vývoj dětské řeči, batolecí věk, předškolní věk, osvojování jmenných gramatických kategorií, miniparadigmata

KEYWORDS

children's speech, development of children's speech, toddler years, preschool age, acquisition of nominal grammatical categories, miniparadigms

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Jazykový instinkt.....	9
3. Řečová komunikace	10
4. Teorie osvojování jazyka a vývoje řeči u dětí.....	11
4.1. Teorie osvojování jazyka podle Chomského.....	11
4.2. Současné teorie ve vývojové psycholingvistice	12
4.2.1. Racionalistický přístup.....	13
4.2.2. Empiristický přístup	13
4.2.3. Interakční přístup.....	14
5. Rozvoj řeči	16
5.1. Fylogenetický vývoj řeči	16
5.1.1. Zvuky vyvářené hlasem	16
5.1.2. Zvuky vytvářené účelově	16
5.1.3. Zvuky vytvářené za účelem sdělování myšlenek.....	17
5.2. Ontogenetický vývoj řeči.....	17
5.2.1. Období křiku	17
5.2.2. Období žvatlání	18
5.2.3. První slovo.....	20
5.2.4. Rozvoj řeči	22
5.2.5. Období otázek	23
6. Jazykové roviny v dětské řeči	25
6.1. Morfologicko – syntaktická rovina.....	25
6.2. Lexikálně – sémantická rovina	27
6.3. Foneticko – fonologická rovina.....	27

7. Osvojování jmenných gramatických kategorií u dítěte od věku 2 let a 10 měsíců do věku 3 let a 6 měsíců.....	30
7.1. Data a metodologie	30
7.1.1. Ukázka transkripce (nahrávka č. 1).....	31
7.1.2. Ukázka transkripce (nahrávka č. 6).....	33
7.2. Osvojování pádů a čísla podstatných jmen.....	35
7.2.1. Nahrávka č. 1 (věk 2 roky, 10 měsíců a 23 dní).....	35
7.2.2. Nahrávka č. 2 (věk 2 roky, 11 měsíců a 15 dní).....	36
7.2.3. Nahrávka č. 3 (3 roky, 1 měsíc a 6 dní)	37
7.2.4. Nahrávka č. 4 (věk 3 roky, 4 měsíce a 4 dny)	38
7.2.5. Nahrávka č. 5 (věk 3 roky, 5 měsíců a 29 dní).....	39
7.2.6. Nahrávka č. 6 (věk 3 roky, 6 měsíců a 15 dní).....	40
7.2.7. Výskyt pádů v dětské řeči	41
7.3. Funkce podstatných jmen v dětské řeči	43
7.4. Osvojování rodu dítětem	45
7.5. Výskyt miniparadigmat	47
8. Závěr.....	50

1. Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala na základě toho, že mě vývoj dětské řeči fascinuje. Z vlastní zkušenosti vím, jak je těžké naučit se cizí jazyk a ačkoliv dítě nabývá jazyk mateřský, přijde mi neskutečné, jak rychle je schopno řeč aktivně využívat. Myslím, že toto téma je velmi přínosné i do mého budoucího života, kdy doufám, že jednou sama budu mít děti, a ráda do této oblasti psycholingvistiky nahlédnu.

Řeč se u dítěte začíná formovat od jeho prvního křiku, postupně se vyvíjí z křiku do žvatlání, následně do prvních slov a celých vět. Dítě se musí naučit celý fonetický, morfologický, syntaktický, sémantický i lexikální systém. Nehledě na to, že dítě získá schopnost gramaticky správně použít i ta slova, která slyší poprvé v životě.

Ve vývojové psycholingvistice se dětská řeč zkoumá již po několik desetiletí a náhledy na tuto problematiku jsou diametrálně rozdílné. V své bakalářské práci jsem teoreticky popsala, jak dítě řeč nabývá, a to z hlediska celého předškolního věku. Bylo třeba vysvětlit pojmy jako jazykový instinkt, řečová komunikace, aktivní a pasivní slovní zásoba atd. V neposlední řadě jsem se zabývala i současnými teoriemi osvojování jazyka a následně samotným postupným procesem rozvoje řeči.

V druhé části bakalářské práce jsem pracovala s nahrávkami dítěte, v kterých jsem sledovala jmenné gramatické kategorie. Dítě se šestkrát nahrávalo, následně jsem nahrávky přepsala pomocí CHILDES transkripce, vyhledala podstatná jména a určila u nich pád, číslo, rod, funkci a procentuálně vyčíslila, kolikrát se vyskytly.

Dále jsem analyzovala, jak se řeč za dané období vyvinula, co nového si dítě osvojilo, a následně porovnávala, k jakým pokrokům došlo v sledovaném časovém rozmezí. Je třeba však již na tomto místě zmínit, že vývoj každého dítěte je individuální a u každého se řeč vyvíjí rozdílně rychle.

2. Jazykový instinkt

První, kdo přišel s pojmem jazyka jako druhu instinktu, byl v roce 1871 Charles Darwin. Jeho myšlenky nalezneme v knize *O původu člověka*. Dle Darwina je řeč umění, které člověk musí nabýt jako ostatní schopnosti, musí se ho tedy naučit. Člověk má však dle některých badatelů ke schopnosti mluvit specifický instinkt, jelikož batolata přirozeně žvatlají, na rozdíl například od vaření, které přirozeně neumíme. Pokud bychom se dívali na jazyk podle Darwina, jeho konečnou myšlenkou je, že jazyková schopnost je „instinktivní sklon k získání některé zdatnosti“, což ve výsledku není výhradně lidská schopnost. I ptáci se učí zpívat. (Pinker, 2009)

Další průlomové tvrzení 20. století, které vidí jazyk jako instinkt, formuluje Noam Chomsky. Přináší tím revoluci nejen v moderní psycholingvistice, ale i v kognitivní vědě. Především zavedení termínu univerzální gramatika se těší dodnes velké pozornosti. Dle Chomského musí každé dítě od narození mít již nějaký „*plán, který je společný gramatikám všech jazyků*.“ (Pinker, 2009, s. 21) Svě tvrzení logicky dokládá tím, že dítě je samo schopno naučit se syntaktické vzorce svých rodičů. Dále je zajímavé, že děti rozumí i větným konstrukcím, které slyší poprvé v životě. Posledním, ale neméně důležitým tvrzením je, že člověk pokaždé, když promluví, může zvolit naprosto novou kombinaci slov, kterou pronese a které ostatní i tak rozumí. (Pinker, 2009)

Za pomoci rozborů vět, které jsou pro ostatní přirozenou součástí mateřštiny, jsou schopni Chomsky, ale i další lingvisté, rozvíjet tzv. „*teorii mentálních gramatik, které jsou základem znalosti jednotlivých jazyků, a univerzální gramatiky, která je základem jednotlivých gramatik*.“ (Pinker, 2009, s. 23-24) Chomsky inspiroval spoustu dalších vědců, například Erica Lenneberga, Goerga Millera, Rogera Browna, Morrisa Halleho či Alvina Libermana. Odkrývaly se tím další oblasti jazyka. Chomský inspiroval spoustu vědců, aby nad problematikou osvojování jazyka přemýšleli. Jak píše Pinker ve své knize: „*Nejlepším způsobem, jak začít, je položit si tuto otázku: proč by někdo vůbec měl věřit tomu, že lidský jazyk je součástí lidské biologie – že je to instinkt?*“ (Pinker, 2009, s. 24) V následujících kapitolách si tedy ukážeme, jak složité je na tuto otázku odpovědět, jelikož neexistuje jednoznačná odpověď, a představíme si také jiné teorie a způsoby, podle kterých se jazyk vyvíjí. (Pinker, 2009)

3. Řečová komunikace

Řečovou komunikaci chápeme jako složitě strukturovaný pojem. Jejím jádrem je produkce řeči, recepce řeči, společenské aspekty, mentální předpoklady, text jako výsledek produkce řeči, situační, mentální a jazykové činitele řečové komunikace a komunikační normy. Na řečové komunikaci, tedy komplexním procesu, se podílí 3 typy předpokladů, a to vrozené mentální předpoklady, předpoklady, které jedinec získal interakcí s prostředím, a faktory, které probíhají v aktuální komunikační situaci. (Nebeská, 1992)

Předpokladem řečové komunikace je uložení slovní zásoby jazyka v mysli člověka. Dále také gramatika daného jazyka, znalosti o spojitelnosti slov, fonologické a fonetické údaje, soustava grafémů a další verbální údaje. Na druhou stranu v mluvené komunikaci hraje důležitou roli i neverbální komunikace, do níž patří například mimika, gesta atd. (Nebeská, 1992)

Dalším předpokladem řečové komunikace je věcná znalost, například o jevech každodenního života, které nabydeme předchozími zkušenostmi. Základem mezilidské komunikace je tedy rozsáhlá soustava znalostí, informací a údajů, které jsou uloženy v mysli jedince. V odborné literatuře se mluví o této soustavě jako o „*kompetenci, mentální struktuře, předpokladových soustavách, předpokladové bázi, tezauru, často pouze o znalostech*.“ (Nebeská, 1992, s. 68) Je tedy zřejmé, že terminologie je nejednotná. (Nebeská, 1992)

4. Teorie osvojování jazyka a vývoje řeči u dětí

Již několik desetiletí se snaží teoretici vysvětlit, jakým způsobem si děti jazyk osvojují. Většina teorií je pouze dílčího charakteru, nenahlíží na jev komplexně, avšak i komplexní vysvětlení se nám již nabízí. Abychom mohli proniknout do vývojové psycholingvistiky, musíme nejdříve vysvětlit teorii osvojování jazyka podle Chomského, který vývojové psycholingvistice položil základy, na které později reagovala. (Průcha, 2011)

4.1. Teorie osvojování jazyka podle Chomského

Do konce 50. let se vznik dětské řeči a její následný vývoj zakládal na behavioristickém přístupu a jeho proces byl chápán jako operantní podmiňování. *„Je to takový druh učení, při němž si dítě osvojuje elementy jazyka prostřednictvím posilování ze strany dospělých. Posilování vzniká tehdy, když určité chování vyvolává nějaké kladné důsledky.“* (Průcha, 2011, s. 17) Tímto chápeme například i situaci, když se matka věnuje dítěti, které brečí, protože chce napít nebo najíst. Vývoj řeči je ale velmi komplexní záležitostí, která si žádala nová východiska a objasnění. (Průcha, 2011)

Nová objasnění přinesl vznik psycholingvistiky, nového vědního oboru, a také teorie lingvisty Noama Chomského. S oběma objasněními se setkáváme na konci 50. a na počátku 60. let. Revoluční teorie Chomského se jmenuje generativní transformační gramatika. *„Hlavní novum této koncepce tkví v tom, že na jazyk se pohlíží nikoliv jako na fenomén získávaný pouze učením, nýbrž jako na produkt vznikající z vrozených dispozic člověka pro osvojování a užívání jazyka.“* (Průcha, 2011, s. 18) Na jedné straně se teorie těšila pozitivního zájmu a rozvíjeli ji další lingvisté z celého světa, na druhé straně ale přišly i kritické odezvy. Nejdůležitější však je, že díky této nové teorii vznikly dva aspekty, pomocí kterých se zkoumal jazyk – jazyková kompetence a jazyková performance. Pod pojmem jazyková kompetence rozumíme intuitivní znalost daného systému jazyka, díky níž můžeme chápat a vymyslet nekonečné množství vět. Jazyková performance je již konkrétní řečová činnost a produkty řeči. (Průcha, 2011)

Impuls, který generativní gramatika přinesla do zkoumání dětské řeči, byl obrovský. *„To znamená, že tato koncepce předpokládá biologický, vrozený, geneticky založený mechanismus*

osvojování jazyka.“ (Průcha, 2011, s. 18) Tento mechanismus se jmenuje LAD (Language Acquisition Device). LAD je tedy věc, s kterou se narodí každé dítě. Tato schopnost je univerzální, jelikož se dá aplikovat na všechny jazyky, které existují. Schopnost se aktivuje na základě toho, s jakým jazykem se dítě po narození sžije. (Průcha, 2011)

Existence LAD byla často zpochybňována a pomocí experimentů se zkoumala její genetická realita. „*Kritizována je zejména podstata LAD, jak je obhajována N. Chomskym, J. A. Fodorem a dalšími generativisty. Nikdy nebylo v empirických termínech objasněno, co je vlastně obsahem LAD, jak tento mechanismus funguje a v kterém věku dítěte se začíná realizovat. Chomsky, jenž vždy vylučoval prioritní roli učení při osvojování jazyka, psal ve svých pozdějších výkladech z 80. let o analogii jazykové schopnosti jako „mentálního orgánu“ s tělesnými orgány.*“ (Průcha, 2011, s. 22)

4.2. Současné teorie ve vývojové psycholingvistice

V současné psycholingvistice se stále setkáváme se zájmem o zkoumání dětské řeči a komunikace. „*V posledních letech se v teorii dětské řeči vyvinula taková situace, kdy na jedné straně je nashromážděno obrovské množství výzkumných poznatků o různých, často velmi detailních aspektech dětské řeči a komunikace, které však nejsou integrovány do nějaké komplexní teorie; na druhé straně pokračují teoretické diskuze obhajující některý z protikladných přístupů v explanaci osvojování jazyka.*“ (Průcha, 2011, s. 24-25) Celkově můžeme teorie i výzkumy řadit do 3 skupin – racionalistický (nativistický) přístup, empiristický přístup a interakční přístup. (Průcha, 2011)

Racionalistický přístup chápeme jako osvojování jazyka, která probíhá na základě vrozených, neboli dědičných dispozic, případně vloh. Empiristický přístup považuje za klíčové v osvojování jazyka učení, vlivy prostředí a také fungování jazyka pro komunikační záměry. Jako poslední je třeba neopomenout interakční přístup, který vnímá oba přístupy jako ty, co by spolu měly spolupůsobit, tedy že jazyk dítě má vrozený, ale také se ho musí učit a působí na něj vliv sociálního prostředí. (Průcha, 2011)

4.2.1. Racionalistický přístup

Tento přístup vychází z teorie osvojování jazyka, kterou definoval Noam Chomský a o níž jsme pojednali v předešlé kapitole. Tuto teorii zastává především významná představitelka tohoto směru Barbara Lust, která působí na Cornell University v Kalifornii. Studie i výzkumy vycházející z tohoto přístupu můžeme sledovat i v dnešní době, řídí se podle následujících třech principů. *„Základním zdrojem znalosti (knowledge) je myšlení, nikoliv vnější vstupy (input). Gramatika jako součást myšlení se aplikuje na jazykovou zkušenost, kterou zčásti determinuje. Základní mechanismus osvojování vědění spočívá ve schopnosti myšlení rekonstruovat to, co je vnímáno jako vstup, a tak dedukovat nové vědění. Počáteční stav je biologicky programován předtím, než se subjekt setkává se zkušeností.“* (Průcha, 2011, s. 25) Přístup je ale velmi abstraktní a je možno o něm spekulovat. (Průcha, 2011)

Aby si lingvisté svůj přístup zdůvodnili, používají často následující argumenty. I neslyšící děti jsou schopné osvojit si znakový jazyk, z čehož vyplývá, že musí aplikovat různá pravidla, která jim je však pomocí inputu těžko vštípíme. Děti se učí jazyk nepochopitelně rychle. *„Osvojování jazyka probíhá ve stejném věku dětí ve všech jazycích, což znamená, že existují kritická období, během nichž musí dítě rychle zvládnout jazyk, a toto je umožňováno právě vrozenou dispozicí pro jazyk.“* (Průcha, 2011, s. 26) Ačkoliv jsou jazyky typologicky velmi odlišné, existuje mnoho univerzálních rysů pro osvojování jazyka. Přirozeně ale odpůrci racionalistického přístupu mají kritické připomínky. Odporují tím, že nemůžeme vědět, jak dlouho a jak rychle by se jazyk měl vyvinout. Také je prokazatelné, že lidi si dokážou osvojit určité schopnosti bez ohledu na to, že nemají dostatek vstupních informací atd. Nemůžeme se jednoznačně přiklonit pouze na jednu stranu. (Průcha, 2011)

4.2.2. Empiristický přístup

V tomto přístupu již jeho odpůrci nevychází z biologické vrozenosti jazyka, nýbrž mají jiné vysvětlení. Dle nich se jazyk musí dítě naučit, získat nějaké zkušenosti, osvojit si jazyk pomocí přirozeného jazykového inputu. Také si myslí, že dítě velmi ovlivňují faktory, které na něho působí v komunikačních situacích. Obecně bychom empiristický přístup mohli charakterizovat následujícími fakty. *„Zdroj znalosti jazyka u dítěte je v jazykovém inputu, nikoliv v abstraktním gramatickém modelu v jeho myšlení. Mechanismus osvojování spočívá*

v induktivním a pamětném učení, ve zpracování struktur obsažených v jazykovém inputu. Determinantami osvojování jazyka jsou komunikační funkce dětského subjektu. Osvojování jazyka je ovlivňováno četnými mimojazykovými faktory komunikační situace, komunikačních partnerů, sociálními a kulturními faktory prostředí.“ (Průcha, 2011, s. 29) Krátce bychom tento přístup mohli shrnout tak, že klade důraz na to, že jazyk je vrozeně sociální. (Průcha, 2011)

Vědci také na základě různých experimentů vyvodili, že děti imitují různé jazykové výrazy, ačkoliv nemají osvojené abstraktní lingvistické procesy. Až později umí kategorizovat a umí kombinovat naučené výrazy. Důležitý představitel tohoto přístupu, Michael Tomasello, nekompromisně odmítá vrozenou univerzální gramatiku. Jeden z nejsilnějších argumentů je ten, že i kdybychom mohli generovat nekonečné množství vět, racionalistický přístup by byl aplikovatelný pouze na gramatiku, respektive na syntaktické struktury. Nicméně nelze ho aplikovat na lexikum, jelikož se dítě naučí slova za předpokladu, že s nimi samo setká a musí se je naučit. *„Bud' si dítě různé lexikální jednotky zapamatuje, osvojí si je pasivně, nebo je schopno je aktivně používat ve svých řečových produktech – ale vždy na základě vlastního pamětného učení.“* (Průcha, 2011, s. 32)

Toto tvrzení zastává i spousta dalších lingvistů, mezi ně patří například Jean A. Rondal. Rondal je belgický teoretik zabývající se dětskou řečí. Dle něj jsou děti učící se subjekty a rodiče mají roli vyučujících subjektů. Je však nutné zdůraznit, že se nejedná o učení, které známe ze školního prostředí. Průcha ve své knize cituje Rondala: *„Samozřejmě jde o implicitní vyučování, nikoliv formální. Vyučovat zde znamená, že rodiče prezentují postupně dětem jazyk tak, že jej modifikují v závislosti na věku a vyvíjejících se schopnostech dětí.“* (Průcha, 2011, s. 32)

4.2.3. Interakční přístup

Tento přístup se snaží spojit racionalistický a empiristický přístup dohromady. Tvrdí, že přístupy se nemusí navzájem vylučovat, naopak se mohou spojit a přinést fungující celek. Hlavní představitelkou tohoto přístupu je Eve Clark, která podporuje roli učení v osvojování jazyka. Zastává názor, že pro osvojování jazyka je důležité sociální prostředí a stejně tak kognitivní vývoj. Jediné, co zůstává nezodpovězeno, je fakt, v jaké míře je jazyk vrozený a

v jaké míře se zakládá na specifickém mechanismu učení. „*Prostředkem socializace je sociální učení, tj. učení, k němuž dochází v rámci mezilidské interakce. Lze předpokládat, že dítě je pro takový kontakt vybaveno vrozenými dispozicemi. To znamená, že se chová určitým, pro podporu této interakce žádoucím způsobem. Další rozvoj v této oblasti už závisí na zkušenosti.*“ (Vágnerová, 2000, s. 56)

Důležité je tedy vědomí, že osvojování jazyka není správné vnímat pouze z lingvistického a psychologického hlediska. Nesmíme opomenout ani sociální determinanty. (Průcha, 2011)

5. Rozvoj řeči

Pod pojmem rozvoj řeči si můžeme představit různé skutečnosti. Někdo si představí vývoj schopnosti mluvení u malého dítěte, další vývoj u člověka jako celého živočišného druhu, další variantou můžu být zlepšování a rozvíjení řečových schopností daného jedince.

5.1. Fylogenetický vývoj řeči

Nejen člověk je druh, který se vyvíjel a také dále vyvíjí. Fylogenetický vývoj je tedy vývoj dorozumívání v průběhu vývoje celého lidského druhu. Tento vývoj lze dle několika teorií řadit do více fází. (Kutálková, 2005)

5.1.1. Zvuky vyvářené hlasem

Tyto zvuky, tedy zvuky tvořené hlasem, vydává člověk za účelem sdělování pocitů. Jedná se v tomto případě o složku projevou. Jedná se například o pocity hladu, radosti, bolesti atd. Tyto zvuky však nejsou specifické pouze pro lidský druh, tyto zvuky umějí vydávat i zvířata. Tyto projevy nevznikají pouze za účasti dalšího komunikátu, nejsou ještě nikomu určeny. Pokud se zraníme nebo nás něco bolí, vydáme typický zvuk, který je neartikulovaný, nehledě na to, zda máme v blízkosti dalšího člověka. Tento zvuk, vydávaný v případě bolesti, neznamená volání o pomoc, jen signalizuje bolest jako takovou. U člověka tedy mluvíme o citoslovcích, například *au, ach, jé, ó*. (Kutálková, 2005)

5.1.2. Zvuky vytvářené účelově

Další etapou jsou zvuky vytvářené účelově. Tyto zvuky se snaží působit na jiné. Jedná se zde o složku vybavovací. I tato fáze není specifická pouze pro lidi, ale i pro zvířata. „*Některá společenství zvířat mají až překvapivě složité systémy dorozumívání pomocí zvuků, například varovné signály, svolávání, již zmíněné volání o pomoc a podobně.*“ (Kutálková, 2005, s. 36) Tato fáze je u člověka zastoupená pomocí povelů, například *Nelez tam! Pojď sem! Stůj!*. (Kutálková, 2005)

5.1.3. Zvuky vytvářené za účelem sdělování myšlenek

Třetí a nejvyšší etapa, která je charakteristická pro vývoj dorozumívání, jsou tedy zvuky vytvářené za účelem sdělování myšlenek a také schopnost vnímat a pochopit to, co ostatní sdělují pomocí zvuků. V tomto případě mluvíme o složce dorozumívací. Je to charakteristická etapa pro lidi. „*Teprve řeč, která sděluje myšlenky a vyvolává v nás představy věcí a jevů, o nichž se mluví, aniž je zrovna vnímáme nebo aniž jsme je kdy viděli, je specificky lidská a odpovídá činnosti druhé signální soustavy (abstraktní myšlení).*“ (Kutálková, 2005, s. 37)

5.2. Ontogenetický vývoj řeči

Pokud se nám narodí dítě, zajímáme se o vývoj ontogenetický. Rodiče samozřejmě neřeší vývoj řeči lidského druhu, ale vývoj svého konkrétního jedince. Toto téma je velice ožehavé, protože představy o tom, kdy by dítě mělo mluvit, jsou velice rozdílné a pro některé rodiče to může být citlivé téma, jelikož by se dítě mohlo zdát tabulkově opožděné. Je však třeba zmínit, že děti nelze pevně zařadit do počátečních etap vývoje, jelikož nejsou vědci jednotní v definování doby, kdy počáteční etapa vývoje začne. Jednotnější jsou lingvisté až v následujících obdobích vývoje řeči, kdy se shodnou v tom, jak jdou etapy za sebou. Každé dítě je jedinečné a z toho důvodu u něj etapy mohou probíhat časově odlišně a netřeba z toho hned vyvozovat ukvapené závěry. Také proto se v odborné literatuře často setkáváme s termíny často, obvykle, zpravidla, nejčastěji, obvykle a tak dále. Nelze vytvořit jedno měřítko, které by bylo aplikovatelné na veškeré jedince.

5.2.1. Období křiku

Podle Ohnesorga (1991) je všeobecně známé, že první zvuk, který dítě vydá, je po příchodu na svět pláč. Je to běžný zvukový projev novorozence, který se z bezpečí matčiny dělohy, kde je chráněn od veškerého okolního prostředí, dostane na svět. Jako pláč se označují i všechny další zvukové projevy novorozence, které jsou vydávány v jeho počátečních dnech života. Spíše než o pláč se však jedná o neurčitý křik. Tento křik je reflexní činnost, takzvané neutrální volání. Nemusí to nutně znamenat, že dítě něco postrádá. Toto období je velice subjektivní. Jsou děti, které se zvukově projeví, tedy prokřičí celé hodiny, ačkoliv jim ani nic

nemusí být, a naopak jsou děti, které jsou velmi tiché a pozorují okolí. V tomto počátečním věku avšak děti nejsou bdělé nějak zvlášť dlouho. (Kutálková, 2005)

„Je však prokázáno, že všechny děti velmi brzo dokážou spolehlivě odlišit lidskou řeč od jiných zvuků a také na ni reagují“. (Kutálková, 2005, s. 37-38) Toto tvrzení by měly nejlépe povinně číst celé rodiny, které si stěžují, že jejich miminko neustále pláče a musí ho nosit. Je totiž faktem, že dítě si dokáže velmi rychle spojit souvislosti a pokud několikrát reflexně pláče a je zvednuto, konejšeno, houpáno a podobně, stane se z reflexního děje slušný nástroj, jak ovládat celou rodinu. Dítěti je už jasné, že pokud bude křičet dostatečný čas, bude mu vyhověno a nebude muset ležet, natož usínat samo. (Kutálková, 2005)

Ve věku 6 týdnů nastávají v hlasovém projevu dítěte změny. Dítě dokáže vyjádřit své pocity a zvětšuje se intenzita i rozhlas hlasu. V tomto věku můžeme u dítěte pozorovat měkký a tvrdý hlasový začátek. Měkký hlasový začátek signalizuje spokojenost. Oproti tomu tvrdý hlasový začátek signalizuje nelibost, odpor, nespokojenost či dokonce bolest. *„Zvětšuje se také škála zvuků (nejde zatím o hlásky, ale o tzv. zvučky), protože dítě opakuje sací pohyby a začíná objevovat možnosti pohybu jazyka a rtů.“* (Kutálková, 2005, s. 38) Právě tyto předem definované zvuky společně s měkkým hlasovým začátkem nazýváme broukání. (Kutálková, 2005)

Jak jsme se tedy dozvěděli, zpočátku dítě vydává zvuky reflexně, ale již od 6 týdne života dokáže přivolat pomoc a vyjádřit svoje pocity. Dokáže také rozpoznat okolní zvuky a reagovat na ně. Objevuje nové možnosti vydávání zvuků, naučí se broukat.

5.2.2. Období žvatlání

Schopnosti mluvidel se u dítěte stále vyvíjejí, z čehož logicky plyne, že se rozšiřuje i jeho repertoár zvuků. Dítě zjistí, že je schopno měnit sílu i výšku hlasu a má možnost tvořit melodie, zdá se nám, že si dítě prozpěvuje. Již dříve zmíněné zvučky nám připomínají hlásky nebo slova, někdy zas jde o cvakání, mlaskání nebo písknutí. Tyto zvuky zpravidla netrvají dlouho, dítě zvuky vytváří náhodně, jak se mu zrovna povede pusou postavit. (Kutálková, 2005)

Nejedná se o vědomou činnost, naopak jde o pudovou hru s mluvidly. „*Když dítě leží, jeho jazyk koná občasné pohyby, které obvykle doprovázejí akt sání, a to i když dítě potravu nepřijímá.*“ (Sovák, 1984, s. 65) Dítě si s mluvidly hraje, jelikož ho to jednoduše baví. Pokud by se nám nechtělo věřit, že jde o činnost reflexní, můžeme argumentovat tím, že děti po celém světě, nehledě na jejich národnost či kulturu, používají tytéž zvuky. (Kutálková, 2005)

Podle Matějčka (2005) se řeč nevyvíjí z prvních hlasových projevů, kterým jsme se věnovali v předešlé kapitole, a těmi jsou křik a pláč. „*Zato ony zvuky dobré pohody, broukavé, houkavé, z počátku sotva zachytitelné, ty se budou nadále rozvíjet, rozmnožovat, rozrůžňovat, až z nich jednou bude řeč v celé kráse.*“ (Matějček, 2005, s. 44) Toto období je tedy pro následné osvojování řeči dítětem velmi podstatné a pokládá základy pro její rozvoj.

Období žvatlání nastává pudově i u hluchých dětí. Období trvá zhruba půl roku a nazývá se žvatlání pudové. Období končí v době, kdy dítě začne vědomě napodobovat určité zvuky, které slyšelo. Pokud zvuky, které si dítě brouká, nejsou součástí mateřského jazyka, tak se ze slovníku dítěte ztrácí. (Kutálková, 2005)

Dítě nejčastěji kombinuje neutrální A s artikulačně nejsnadnějšími hláskami, což jsou retnice – P, B, M a také T. Jako časté „slovo“ je třeba uvést *mama, papa, tata*. Nejedná se však o slovo jako takové, proto je v uvozovkách. Jedná se pouze o používané hláskové shluky, ačkoliv rodiče se velmi radují, že děti už umí mluvit. Nejedná se o slova, protože děti nechápou význam toho, co říkají, jen si pro sebe žvatlají. (Kutálková, 2005)

Podle Bezděkové (2008) změna nastává zhruba v druhé polovině prvního roku života, děti již začínají napodobovat své okolí. Nenapodobují jen gestikulaci a výrazy obličeje, ale i to, co slyší. Důležitými faktory pro správný vývoj jsou tedy zrak a sluch. Dítě již napodobuje slova, tedy shluky hlásek. Tuto fázi označujeme jako žvatlání napodobivé. Nejlépe umí dítě napodobit tempo a melodii řeči. Melodie je pro dítě stěžejní kámen pro vyjádření svých pocitů a přání. Charakteristická je také výrazná gestikulace. (Kutálková, 2005)

V posledním období, než je dítě schopno vlastní řeči, tedy v třetím čtvrtletí, už dítě dokáže spojovat situaci či předmět se slovem. Toto období nazýváme období rozumění řeči. Nemůžeme ještě tvrdit, že rozumí slovu jako takovému, v jeho chápání mu pomáhá melodie i mimika, ale již si dokáže určitá hláskové celky spojit a tvoří mu nějaký význam. V této fázi

dítě začíná chápat a rozumět, když mu rodič předřikává básničky a také rozumí jednoduchým pokynům. Těmito pokyny rozumíme například *Jak jsi veliký?*, přičemž dítě zvedá ruce nad hlavu. Je však patrné, že dítě ještě zcela slovům nerozumí, protože kdyby rodič řekl stejnou melodií *Jak jsi malinký?*, dítě by taktéž zvedlo ruce nad hlavu. (Kutálková, 2005)

Období rozumění řeči je nesmírně důležité pro následný vývoj již samotné řeči. V tomto období by měl být kladen důraz na komunikaci s dospělými a také na sociální interakce. Dítě by se mělo nacházet ve stabilním a bezpečném prostředí, aby se usnadnil vznik nových asociací. O prvním slově tedy nemůžeme ve valné většině mluvit před prvním rokem, ačkoli jsou rodiče často šťastní, že už dítě mluví, když používá shluky hlásek. Pokud se dítěti podaří zřetelně vyslovit nějaké slovo, jedná se o takzvanou echolalii. Echolalie je opakování bez významu pochopení slova. Je to prostou souhrou náhod a dítě si samo neuvědomuje, že již nějaké slovo vyslovilo. (Kutálková, 2005)

5.2.3. První slovo

Dalším obdobím, které je velmi významné, je období, kdy dítě vyřkne první slovo. Podle Horňákové, Kapalkové a Mikulajové (2009) je to velmi důležitým mezníkem, kdy konečně dítě může začít komunikovat se svým okolím, dávat najevo, jak se cítí, co chce a potřebuje. Slovo musí být vědomě vyslovené a dítě musí chápat jeho význam, abychom ho za slovo považovali. Podle Říčana (2004) často není rodičům jasné, kdy opravdu začíná dítě vědomě mluvit, tedy kdy dítě význam promluvy opravdu chápe. Obvykle se jedná o slovo krátké, nejčastěji jednoslabičné nebo dvouslabičné. Ačkoliv si to spousta lidí myslí, mezi první slova zpravidla nepatří máma, bába ani táta. *„Nejčastěji jde o slovo, provázející něco, co dítě mimořádně zaujalo – ham, auto, bota, pápá apod. Slovo prošlo nejen prahem pochopení, dítě ví, co ten zvuk znamená, ale i prahem proslovení.“* (Kutálková, 2005, s. 40)

První slovo je nejvíce sledované a očekávané, ať už v očích rodičů, nebo lingvistů, kteří tento jev popisují ve velkém množství odborné literatury. *„Pozornosti pak často uniká, že v době, kdy se objeví produkce prvních slov, již dítě disponuje dosti rozsáhlým repertoárem komunikačních prostředků neverbálního (a to nevokálního i vokálního) typu, které mu umožňují být aktivním účastníkem komunikace a vyjadřovat řadu rozmanitých komunikačních záměrů.“* (Saicová Římalová, 2013, s. 72)

Jakmile se dítě naučí první slovo, další slova velmi rychle přibývají. Časté snahy o zapisování prvních slov končí velmi rychle, neboť se slovník plní nečekaně bleskovou rychlostí. Dítě, které se naučilo první slova, jedním slovem myslí celou větu. Tuto větu můžeme pochopit tím, že se koncentrujeme na melodii. Například slovo *haf* má několik významů – tam je pes, pes se mi líbí, pes štěká, chci si ho pohladit, přivolání psa atd. Dítě zpočátku slovem myslí jednu skutečnost, netrvá však dlouho a označuje jím i větší skupinu. Například slovo *haf* znamená náš pes Ferda, ale časem už znamená i ostatní psy, co dítě potká, případně může znamenat i všechna čtyřnohá, ušatá a chlupatá zvířata. (Kutálková, 2005)

„Významy prvních „slov“ (jednoslovných výpovědí) se často liší od významů cílových, tuto odlišnost je však obtížné přesně zachytit.“ (Saicová Římalová, 2013, s. 74) Pro to, abychom záměr výpovědi dítěte správně interpretovali, je potřeba, pochopit širší kontext. U dětí se často stává, že jedna výpověď má více významů. *„Ve vztazích mezi jednotlivými „významy“ dětských slov je přitom možné vysledovat i řadu pravidelností, důležitou roli hraje např. metonymie.“* (Saicová Římalová, 2013, s. 74) První slovní zásoba je přeurčena tím, v jakém okolí dítě vyrůstá, co ho zaujme nebo to, co dítě vnímá jako důležité. Proto nelze absolutně vymezit, jaká slova se u dětí budou vyskytovat, lze však předpokládat, že některé okruhy se budou výrazněji objevovat. (Saicová Římalová, 2013)

Po nějaké době, kdy si dítě rozšíří svůj slovník slov, mu již jednotlivá slova nestačí a začíná je spojovat. V tuto chvíli začíná dítě tvořit své první věty. Také je již velmi časté opakování slova máma. Máma totiž je u všech významných událostí, které na dítě působí. O těchto událostech se chce již konkrétněji vyjádřit a použije více než jen jedno slovo. Často používá slovní spojení jako – *mámo ham, mámo ee, mámo haf* atd. Rodiče toto období jako období vět moc nevnímají, spíše si všimnou vět až kolem hranice 2 let, kdy dítě zcela jednoduché věty již používá. Dítě v tomto věku je schopné tvořit věty jako – *čiči papá, haf hajá* atd. (Kutálková, 2005)

Je však nutno podotknout, že ve věku 2 let jsou rozdíly, zda je jedná o dívku nebo chlapce, velmi znatelné. Dívky často již umí obstojně používat jednoduché věty a chlapci si teprve tvoření vět ořukávají. *„Věk kolem tří let se považuje za hranici tzv. období fyziologické nemluvnosti.“* (Kutálková, 2005, s. 41) Do tří let se tedy není třeba znepokojovat tím, že dítěti se nechce mluvit. Od tří let by ale měl vývoj být znatelný, slova přibývat a také by si rodiče

měli všimnout snahy dítěte tvořit věty. (Kutálková, 2005) „*V této době dítě hodně a rádo povídá, i když je často samo sobě jediným posluchačem. Mnohé děti už také dovedou zazpívat písničku, většinou velmi nedokonale – ale individuální rozdíly jsou již v této době větší než rozdíly věkové.*“ (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 89) Velký důraz na individualitu kladou také Allen a Marotz (2008).

5.2.4. Rozvoj řeči

Jak se rozvíjí řeč? Není jednoduché na tuto otázku odpovědět, jelikož o tom nerozhoduje pouze počet slov či délka věty. Růst slovní zásoby není nijak rovnoměrný. Při nabývání slovní zásoby a jejím rozšiřování můžeme sledovat velmi kolísavý postup. Jednou nám přijde, že se dítě naučilo mnoho nových slov a pak má třeba delší pauzu, kdy žádné nové slovo nepřibude. Také se může slovní zásoba nečekaně rychle měnit. (Kutálková, 2005)

Slovní zásoba se dělí na pasivní a aktivní, jsou mezi ní někdy velké rozdíly. Slovní zásobu pasivní charakterizujeme jako množství slov, kterým dítě rozumí a slovní zásoba aktivní je ta, kterou dítě ve své promluvě používá. Dítě nabyde pasivní slovní zásoby ještě před tím, než poprvé promluví, tedy než použije slovní zásobu aktivní. Také proto se říká, že člověk má kontrolovat svůj slovník i před malými dětmi, nikdo nevíme, co zrovna dítěti utkví v hlavě a jaké slovo přibude do jeho pasivní slovní zásoby. Ani odborníci nedokáží říct, kolikrát dítě musí slovo slyšet, aby si ho dokázalo zapamatovat. Často se pak rodiče diví, kam dítě na výrazy chodí, a přitom je dost možné, že je zaslechlo jako malé, kdy nikdo nepředpokládal, že si slovo přivlastní. (Kutálková, 2005)

Obvykle se tvrdí, že je potřeba, aby dítě slyšelo určitý výraz minimálně dvěstěkrát. Pokud se však poptáte ve svém okolí, spousta maminek z vlastní zkušenosti tvrdí, že to tak zdaleka nemusí být. Pokud se dítě nevybíravé slovo naučí, trvá docela dlouho, než slovo z jeho aktivní slovní zásoby vymizí. „*Při zapamatování nových slov hraje totiž svou úlohu nejen počet opakování, ale hlavně situace a citový doprovod slova a jeho zvuková nápadnost (snadno se pamatují slova zvukomalebná).*“ (Kutálková, 2005, s. 41) Je logické, že si dítě občas zapamatuje nějaké nevhodné slovo, pokud ho dotyčný vysloví například v nějaké vypjaté situaci nebo pokud slovo vzbudí nevídanou pozornost posluchačů. Poté se dítěti vryje rychleji do paměti. (Kutálková, 2005) „*Sám fakt, že dítě si dobře pamatuje slova, provázená*

zajímavou situací a vyřčená těmi, které má rádo, je ovšem třeba si důkladně pamatovat.“
(Kutálková, 2005, s. 42)

Aktivní slovní zásoba dospělého člověka běžně čítá zhruba 3 000 až 10 000 slov, samozřejmě pasivní slovní zásoba je mnohonásobně vyšší. Rozumíme velkému množství slov, ale běžně je nepoužíváme. Tříleté dítě zpravidla používá dle Kutálkové kolem 400 slov. Oproti tomu Průcha uvádí, že dvouleté dítě umí zpravidla 100-600 slov, což je podstatně více. Průcha ale zdůrazňuje, že rozsah slovní zásoby je velice individuální. „*U dvouleté dívky Dagmary byl v průběhu jednoho měsíce zaznamenán slovník s rozsahem 552 různých slov. U jiné dívky ve věku 2;3 bylo v průběhu dvou týdnů zaznamenáno 290 slov. U chlapce Dalibora bylo ve věku 2;0 zaznamenáno 199 slov.*“ (Průcha, 2011, s. 68) Dle Příručního slovníku jazyka českého existuje asi čtvrt milionu českých slov. Ani dospělý člověk však zdaleka všechna slova nezná, ačkoliv jeho mateřský jazyk je obsahuje. I tak si asi umíme představit, jak velké sousto leží před malým dítětem, než se nejen jeho aktivní, ale i pasivní slovní zásoba vyvine. (Kutálková, 2005)

„*Při postupném rozšiřování slovní zásoby vznikají i slova různě zkomolená přehozením hlásek nebo slabik (žabant, kolomotiva, slova – vosa) nebo přeslechnutím – místo poklice říká dítě puklice, místo fotbal chodbal.*“ (Kutálková, 2005, s. 42) Pokud dítě potřebuje pojmenovat určitou věc a její název v jeho slovníku chybí, použije analogii. Použije tedy výrazy, které jsou mu známé, například vrtulník pojmenuje éro lívanec. Dítě velmi baví přehazovat slabiky nebo hlásky a předělává tím celá slova. Můžou také vznikat neologismy, tedy slova zcela nová, například synovec trvale označoval vodu jako dyndu. Je to však zcela běžný vývojový jev a není třeba se ho obávat, sám vymizí a děti s postupem času nebudou mít potřebu si se slovy hrát. (Kutálková, 2005)

5.2.5. Období otázek

Než se dítě naučí slovo, musí projít 3 fázemi. Nejprve dítěti danou věc ukazujeme a říkáme: *To je mašinka*. Dítě si to uvědomí. Pokud chceme zjistit, jestli si dítě slovo mašinka zapamatovalo, tak se ho zeptáme: *Kde je mašinka?* nebo *Podej mi mašinku*. Další fází je, že se dítěte přímo zeptáme: *Co to je za věc?* a dítě nám odpoví: *Mašinka*. Poté přichází známé období otázek. Dítě se nás několikrát denně a někdy i několikrát opakovaně zeptá, co to je.

Pro rodiče je často toto období únavné, jelikož se dítě neúnavně ptá stále dokola. Často rodič vysvětlí velmi podrobně, na co se dítě ptalo a očekává, že mu konečně dal odpověď na všechny jeho otázky a dítě se naopak zeptá: *A proč?*, což zase přinese koloběh dotazů. (Kutálková, 2005)

Toto období rodiče často nazývají vyčerpávajícím. „*Musíme to vydržet a mít na paměti, že jde o velmi důležité období, kdy si dítě nejen rozšiřuje slovní zásobu a ujasňuje si gramatické struktury, ale především začíná používat jazyk jako prostředek sociálního kontaktu.*“ (Kutálková, 2005, s. 46) Ačkoliv nám připadá, že nemá smysl mluvit stále dokola o tom stejném a odpovídat dítěti na stejné otázky, je to ale pro dítě velmi prospěšné. Učí se navázat kontakt a zkouší, zda je schopno vést rozhovor. Jde především o budování sociální tolerance řeči. Sociální tolerance řeči znamená, zda bude dítě mluvit sebejistě a bez zábran a bude schopno se domluvit a vyřídit si to, co potřebuje, nebo zda bude naopak nejisté a bude mít ostych, či nedokáže vůbec obhájit svůj vlastní názor. (Kutálková, 2005)

„*Základní jazyková schémata, základní slovní zásoba, přesná artikulace, schopnost komunikovat pohotově a bez zábran, to vše se zakládá už v předškolním věku. Pokud se některá z položek „nestihne“ patřičně rozvinout, nevyužijí se všechny možnosti dítěte, není sice ještě nic ztraceno, protože vývoj pokračuje dál, ale podstatně pracnější a časově náročnější dosáhnout úrovně, které by mohlo být dosaženo.*“ (Kutálková, 2005, s. 46) V předškolním věku tedy můžeme dítěti připravit prostředí, v kterém se bude dobře vyvíjet, v kterém bude moci pracovat na své řeči. Musíme být s dětmi trpěliví a dopřát jim čas a pocit bezpečí. Není nutné dělat si starosti s tím, že ostatní děti třeba mluví líp, ke každému dítěti je potřeba přistupovat individuálně. Když dítě dosáhne věku sedmi let, už jen doplňuje a zdokonaluje svou řeč, základní kameny jsou položeny. (Kutálková, 2005)

6. Jazykové roviny v dětské řeči

I přes to, že se roviny verbálního projevu při vývoji dětské řeči prolínají, je pro přehlednost lepší se na jednotlivé roviny podívat odděleně. V práci si představíme roviny na základě analýzy dle Lechty (1985).

6.1. Morfologicko – syntaktická rovina

Důležitým aspektem při vývoji dětské řeči je gramatická struktura jazyka. Gramatická struktura jazyka je u dítěte tvořena zhruba v době, kdy dítě začne používat věty, a vyvíjí se postupně. Dítě nabývá gramatiku. Zpočátku neskloňuje slova, ale postupně se naučí používat pravidla gramatiky a například kromě slova *haf* používá i *hafí* nebo místo *hají* říká i *hajá* atd. Takové osvojování gramatiky probíhá analogicky, podle jednoho vzoru umí dítě proměňovat různá slova, dokáže se vypořádat i se slovy, která nikdy neslyšelo. Jelikož používá zpočátku jedno pravidlo, podle kterého skloňuje či časuje všechna slova, můžou vzniknout komické gramatické tvary. Často tedy můžeme slyšet věty – *Půjdu k mámě a tátě. Viděl jsem lefa. To jsem pochopoval dlouho.* a další tvary, které nám dospělým přijdou směšné, ale dítě je vytvoří na základě pravidel, která zná. Navíc, jak je nám známo, má čeština mnoho výjimek, které se dítě postupem času naučí. (Kutálková, 2005)

„Gramaticke se dítě učí napodobováním, převodem jednoho jevu na jevy podobné a v případě výjimek, kterých je v češtině také poměrně dost, i průběžným zapamatováním mluvy dospělých.“ (Kutálková, 2005, s. 43) Vývoj gramatiky by měl být dokončen do 5 let. Pokud dítě i v tomto věku má výraznější problémy s gramatickou strukturou jazyka, může to signalizovat jeho potíže ve vývoji řeči. (Kutálková, 2005)

Morfologicko – syntaktická rovina neboli gramatická rovina je dle Lechty (1985) odrazem duševního vývoje dítěte. *„Z logopedického hlediska je důležité, že na rozdíl od jiných projevů – např. výslovnosti, podle které se nedá posuzovat reálná úroveň intelektu (např. výslovnost mentálně retardovaných dětí může být v normě, a naopak u dítěte v “normě” můžeme pozorovat špatnou výslovnost) – jsou rozdíly v osvojování gramatické roviny mateřského jazyka mezi mentálně postiženými a dětmi v “normě” nápadné již na první “uslyšení“.“* (Klenková, 1997, s. 13)

U dítěte lze gramatickou rovinu řeči pozorovat od zhruba 1 roku. Slova zpočátku u dětí zastupují celé věty. Vznik slov je umožněn opakováním slabik a slova jsou nesklonná, tedy zpočátku fungují jako neohebná, nesklonná a podstatná jména se u dítěte vyskytují pouze v prvním pádě, slovesa v infinitivním tvaru a v první, případně ve třetí osobě. (Klenková, 1997)

Když dítě dovrší věku 1,5 až 2 let, z izolovaných projevů se stávají věty o dvou slovech. Tato stejná dvě slova mohou mít rozdílný význam. Význam pochopíme na základě toho, o jakou se jedná situaci. Nejzastoupenějším slovním druhem jsou u dětí podstatná jména, poté slovesa. Ve věku 2 až 3 let používá dítě i přídavná jména. Mezi posledními slovními druhy se objevují ve slovníku dítěte číslovky, předložky a spojky. Ve věku kolem 4 let by již dítě mělo být schopno používat všechny slovní druhy. (Klenková, 1997)

Co se týče rodu, zpočátku ho nemůžeme u dítěte sledovat, jelikož se převážně vyjadřuje pomocí jednoslovných odpovědí a často ještě ve formě citoslovce. Jako první se u dětí převážně objevují podstatná jména, která pojmenovávají blízké osoby, nebo věci v jeho okolí, např. *máma*, *bába*, *bříško* nebo *vlásky*. Rod nedělá dětem výrazné problémy, zajímavé je pak sledování kolísání mezi maskulinem a femininem, např. slovo *brambor* nebo *brambora*. (Pačesová, 1979).

Skloňování se objevuje u dítěte mezi 2. a 3. rokem. První pád, který si dítě osvojuje, je nominativ singuláru, brzy zvládá i nominativ plurálu. Kontrastním pádem k nominativu singuláru je akuzativ singuláru. Dalším pádem, který nedělá dětem výraznější problém, je genitiv singuláru a lokál singuláru. Méně často se objevuje dativ singuláru, u kterého dávají děti přednost delšímu tvaru slova s koncovkou – ovi (*koňovi / koni*), a instrumentál singuláru. Nejméně je k nalezení vokativ singuláru, který se objevuje dle očekávání převážně u použití jmen vlastních. (Pačesová, 1979)

Ve věku 3 let je také dítě schopno vyjádřit se kromě jednotného čísla, které je primární, i v čísle množném. I přesto se z hlediska frekvence množné číslo nemůže jednotnému číslu rovnat. „Celkově je pak možno konstatovat, že všechny pády jsou častější v singuláru nežli v plurálu, což je v souladu se statistickými údaji vypracovanými pro češtinu i většinu jazyků vůbec.“ (Pačesová, 1979, s. 77)

Komplikace můžou u dítěte nastat se stupňováním přídavných jmen. Používají k tomu tzv. transfer, což znamená, že přesně přeberou určitý gramatický jev a bez ohledu na jeho výjimky ho přenesou do své mluvy. Je to zřejmé například z toho, že umí skloňovat přídavné jméno červený (červený, červenější, nejčervenější) a logicky si odvodí skloňování přídavného jména dobrý (dobrý, dobřejší, nejdobřejší). „*Do 4 let jde o přirozený jev, tzv. fyziologický dysgramatismus. Jestliže přetrvává dysgramatismus i nadále, může se jednat o narušení vývoje řeči.*“ (Klenková, 1997, s. 14) Může se však jednat i o projev omezeného vývoje řeči, pro je potřeba sledovat u dětí nejen dysgramatismus, ale i celkovou gramatickou strukturu dětského projevu. (Klenková, 1997)

6.2. Lexikálně – sémantická rovina

U desetiměsíčního dítěte můžeme pozorovat začátek rozvoje slovní zásoby, jedná se však o slovní zásobu pasivní. Kolem 1 roku se objevuje aktivní slovní zásoba. „*Lechta (1985) uvádí, že první slova chápe dítě všeobecně, např. haf – haf je vše, co je chlupaté a má čtyři nohy, je to hypergeneralizace. Když umí dítě více slov, pozorujeme opačnou tendenci (hyperdiferenciaci): dítě pokládá slova za názvy jen jediné, určité věci (táta – označení jen pro jeho otce).*“ (Klenková, 1997, s. 14)

Velmi důležitým obdobím pro vývoj řeči dítěte je první a druhý věk otázek. První věk otázek je v období kolem 1,5 roku a dítě se ptá „*Co je to?*“, případně „*Kdo je to?*“. Druhý věk otázek je v období kolem 3,5 roku a dítě se ptá „*Proč?*“, případně „*Kdy?*“. Odpovídáním na tyto otázky velmi rozvíjíme slovní zásobu dítěte. (Klenková, 1997)

6.3. Foneticko – fonologická rovina

Další rovinou, s kterou se dítě musí vypořádat, je foneticko – fonologická rovina jazyka, tedy zvuková stránka jazyka. O výslovnosti jako takové se dá hovořit až při přechodu z pudového žvatlání na napodobující žvatlání, což se odehrává zhruba mezi 6. a 9. měsícem. Předtím se nejedná o hlásky, které by byly klasifikovány jako hlásky mateřského jazyka. (Klenková, 1997)

Při vývoji zvukové stránky jazyka se dítě řídí jednoduchým pravidlem, tzv. pravidlem nejmenší fyziologické námahy. Logicky tedy dítě používá nejprve ty hlásky, které mu působí nejmenší námahu, až poté hlásky náročnější. Jak je patrné z tohoto pravidla, dítě umí nejdříve vyslovovat samohlásky, poté se naučí vyslovovat retné souhlásky a až poté se dostane k souhláskám hrdelním. „Ohnesorg (1974) a Pačesová (1974) uvádějí pořadí fixačního procesu souhlásek ve vývoji řeči dítěte: závěrové (p, b, m, t, d, n, t', d', ň, k, g), úžinové jednoduché (f, v, j, h, ch, s, z, š, ž), polozávěrové a úžinové se zvláštním způsobem tvoření (c, č, dz, dž, l, r, ř).“ (Klenková, 1997, s. 15) Vývoj zvukové stránky dovrší u dítěte nejčastěji ve věku okolo 5 let, nejpozději když dítě nastupuje do základní školy. (Klenková, 1997)

Při vývoji výslovnosti se nemusíme obávat o samohlásky, ty se dítě naučí spolehlivě téměř vždy. I jejich zpřesnění můžeme pozorovat velmi brzo. To, jak kvalitně dítě samohlásky vyslovuje, ovlivňuje přesný mluvní vzor. Největší problém může vyvstat při nesprávné výslovnosti A a E. Dítě, kterému je pět let a stále zaměňuje tyto dvě samohlásky, či mezi nimi neslyší rozdíl, může mít dysfázii, tedy poruchu vývoje řeči. Jako další se u dítěte vyvíjejí souhlásky. Jejich výskyt a správný vývoj podléhá řadě dalších okolností. Jako první se objevují nejčastěji souhlásky retné P, B, M a retozubné souhlásky F, V. (Kutálková, 2005)

Dalšími souhláskami, které nečiní dětem výraznější potíže, jsou T, D a N. Obtížnější jsou pro děti sykavky, které začnou zpravidla používat ve věku tří let. Jejich výslovnost je ale často nepřesná a rodiče o dětech říkají, že šišljají. Některé děti neumí vyslovovat měkké hlásky jako Ť, Ď a Ň, v tomto případě mají problémy často i s Č, Š a Ž, jelikož jsou to hlásky příbuzné artikulačně. Tyto děti používají pouze C, S a Z, tedy používají výrazy jako *masinka* nebo *kocicka*. Jindy naopak používají pouze Č, Š a Ž a ostatní sykavky jdou zatím stranou. V této situaci od dětí slyšíme výrazy jako *šobota*, *mušela* a další. Pokud nejsou dítěti vlastní žádné sykavky, nahrazuje je zpravidla písmenem T. Slyšíme tedy slova jako *matynka* nebo *mitka*. Pořadí, v kterém si děti osvojí jednotlivé hlásky, je individuální. „Někdy se sykavky objevují postupně, rovnou správně znějící, jindy se nediferencovaná sykavka, někde na půl cestě mezi S a Š, začíná pomalu měnit a z jedné neutrální sykavky se stávají postupně dvě, stále přesnější. Pro správný vývoj sykavek je nutná především dobrá schopnost sluchové diference, fonemický sluch.“ (Kutálková, 2005, s. 44) Sykavky se v dětské mluvě ustálí nejčastěji v pátém roce. (Kutálková, 2005)

Dítě si musí také osvojit měkčení, které nám dospělým připadá přirozené. Dítě není schopno ze začátku slyšet rozdíl například mezi T a Ť, proto také používá ve všech slovech zpočátku pouze T, D a N – například *kotátko*, *konýk*, *tycho*. Měkčení se u dětí objevuje až s objevením ovládnutí svalů mluvidel a zpřesněním fonemického sluchu. Měkčení se u dítěte objevuje zhruba ve čtvrtém roku. (Kutálková, 2005)

Problematickým jevem je pro děti i hláska K. Toho, že dítě neumí vyslovovat hlásku K, si všimneme poměrně rychle, neboť se vyskytuje v mnoha slovech českého jazyka. Mezi častá slova, u kterých se tento nedostatek uvědomíme, patří *točta*, *tabelta* nebo *mašinta*. Hláska K je vcelku specifická v tom, že jsou víceméně dvě skupiny dětí. Jedna skupina ji vyslovuje velmi brzo. Druhá skupina s ní má problém a je pro ně těžké si tuto hlásku osvojit, ačkoliv umí spoustu obtížnějších hlásek. V tomto případě nezbyvá nic jiného, než být s dítětem trpělivý, ono se to naučí. (Kutálková, 2005)

K posledním hláskám, které se objevují při vývoje řeči, patří L, R a Ř. Z těchto třech hlásek se objevuje většinou jako první L, které se tvoří zvednutím jazyka k horní alveole a jeho následným spuštěním. Poté, co si dítě osvojí L, tak přichází na řadu jedna z vibrant, většinou přichází jako další R. R může nahrazovat při mluvě L, protože dítě vyslovuje například *lyba*, ale může také nahradit jiné hlásky jako například *vyba* nebo *uyba*. (Kutálková, 2005)

Může se stát, že se dítě naučí vyslovovat R a Ř a až poté L, ale stává se to zřídka kdy. Tyto hlásky nalezneme v dětské řeči zpravidla v pátém roce, do šesti let by je dítě mělo zvládnout. U některých dětí je potřeba čekat do sedmého roku. V sedmém roce nastává tzv. období definitivní fixace základních mluvních návyků. (Kutálková, 2005)

7. Osvojování jmenných gramatických kategorií u dítěte od věku 2 let a 10 měsíců do věku 3 let a 6 měsíců

7.1. Data a metodologie

V praktické části budu zkoumat vývoj řeči u chlapce jménem Kryštof. Celkem jsem zpracovala šest nahrávek, které trvají v průměru třicet minut. Nahrávky s přesným datem, věkem dítěte a délkou trvání jsou zaznamenány v následující tabulce.

	datum nahrávky	věk dítěte	délka nahrávky
nahrávka č. 1	12. 5. 2014	2 roky, 10 měsíců a 23 dní	29:25 min
nahrávka č. 2	3. 6. 2014	2 roky, 11 měsíců a 15 dní	32:36 min
nahrávka č. 3	25. 7. 2014	3 roky, 1 měsíc a 6 dní	30:16 min
nahrávka č. 4	23. 10. 2014	3 roky, 4 měsíce a 4 dny	27:48 min
nahrávka č. 5	18. 12. 2014	3 roky, 5 měsíců a 29 dní	25:27 min
nahrávka č. 6	3. 1. 2015	3 roky, 6 měsíců a 15 dní	30:02 min

Všechny nahrávky obsahují dialog mezi synem, Kryštofem, a jeho matkou. Původně jsem chtěla s chlapcem nahrávat rozhovor já, ale po domluvě s matkou jsme usoudily, že s ní bude jeho promluva bohatší. Lépe na ni reagoval.

Poté, co byly všechny nahrávky zaznamenány, jsem začala s transkripcí. Jelikož se bakalářská práce zabývá morfologií, zvolila jsem transkripci ortografickou (dle CHILDES). Po přepsání všech nahrávek jsem vyhledala všechna podstatná jména, která chlapec použil. Následně jsem formou tabulek všechna slova včetně pádů zapsala. Dále jsem určila rod, číslo a funkci podstatných jmen, také miniparadigmata. Vyhodnocením výše zmíněných dat se budu zabývat v následujících kapitolách.

Nutno ještě podotknout, že všechny procentuální výpočty vycházejí z celkového zkoumání pádů a čísla, tedy nejen z pádů v singuláru, ale i v plurálu. Všechny procentuální výpočty v rámci praktické části jsou zaokrouhleny na dvě desetinná místa.

7.1.1. Ukázka transkripce (nahrávka č. 1)

zkratky: matka (MOT), Kryštof (KRY)

Kryštof, 12. 5. 2014, 2. 10. 23

MOT: A co budeš dělat s tím časopisem? Kryštů, ty si ho chceš prohlížet?

KRY: Ano.

MOT: A co tam je? Kryštů, co tam je?

KRY: Tanice.

MOT: Stanice a jaká? Pro hasiče?

KRY: Jó.

MOT: Hasičská stanice, tak ji postavíme?

KRY: Ne, e enom dívam.

MOT: Se jenom díváš, jo? A co budem s tím dělat?

KRY: Haíme.

MOT: Co to je todle, Kryštů?

KRY: Hoí.

MOT: Hoří, jo? A co hoří, ta kostka?

KRY: Ne, ten oeň.

MOT: Oheň hoří, aha, tak to asi volaj: pomoc, my potřebujem zachránit!

KRY: Ovéna zachánit.

MOT: Kdo potřebuje zachránit? Třeba tady to prasátko.

KRY: Jo.

MOT: Už pro něj jede hasič? Už ho hasí, co dělá?

KRY: U así.

MOT: Podívej, hele, tady máme toho kluka. A co to má v ruce?

KRY: Co to má v uke?

MOT: Co to má v ruce?

KRY: Co?

MOT: Co to je?

KRY: Týkačka.

MOT: Stříkačka, ano. A co dělá?

MOT: Hasí Pepina.

KRY: A akýho Pepina?

MOT: Hele a co kdybysme si prohlídli toho Pusíka? Toho časopise, jak si chtěl.

KRY: Akýho?

MOT: Podívej, toho sis včera koupil, chceš ho? Prohlížet.

KRY: Ne, á ci lepit.

MOT: Co chceš, lepit? Tak si dem pro lepení?

KRY: Ne, tam hodode.

MOT: No, tak to vezmem sebou, no. Tak pod'.

KRY: U dod.

MOT: Hele, a co kdybychom lepení vzali dolu?

KRY: Ne, hododu.

MOT: Nahoru? Tak pod'.

MOT: Teda, ty umíš krásně ťapat po těch schodech, tak se drž zábradlí rači, jo? Ták. A kde to máš, toho Mufíka?

KRY: Tady.

MOT: A kde Kryštůfku, já ho nevidim.

KRY: Tady.

MOT: A jo, ale to je ten starej, vid'? Že jo?

KRY: Akej tahej.

MOT: No, to je ten starej Mufík, my taji máme novýho.

KRY: Akej to je tahej?

MOT: Starej je.

KRY: Ku je tahej.

MOT: No, protože už je nalepenej.

KRY: Tende to je, mami?

MOT: Kde, Kryštůfku?

KRY: Tady.

MOT: To je truhla.

KRY: Co tam je?

MOT: Tam bude možná nějaký poklad.

KRY: Aké poka.

MOT: No, třeba tam budou nějaké mince.

KRY: Co to je?

MOT: To je nějaká karafa.

KRY: Co děá?

MOT: Tam se dává víno.

KRY: Aký hino.

MOT: No, víno na pití, víš? Víš, jak máme ty bobulky, ty hrozny.

KRY: Aký hozny?

MOT: Taky papáš víno, vid'?' A z toho se mačká šťávička a dělá se z toho víno a to pijou dospělí, víš?

KRY: Aký pokeý, aký pokeý, aký po?

MOT: Dospělí, dospělí, to znamená, že už to nejsou děti. Děti to pít nesmí to víno, víš? To by je z toho bolelo břicho.

KRY: Aký pupu?

MOT: No, tvoje pupu by tě bolelo.

KRY: Tady.

MOT: Tady, ano.

7.1.2. Ukázka transkripce (nahrávka č. 6)

zkratky: matka (MOT), Kryštof (KRY)

Kryštof, 3. 1. 2015, 3. 6. 15

KRY: Uš cou umytý. Uš cou umytý.

MOT: Tak, co? Uš jsou umytý, kouřový skokani?

KRY: Jo. Má tajiten modeínu tam.

MOT: Ten tam má modelínu? Chceš to pomoci vyndat?

KRY: On ce myje.

MOT: Cože se myje, jo?

KRY: Jo.

MOT: A mám ti pomoci?

KRY: Hyndej.

MOT: Ukaš.

KRY: Tahueta, ta bude tydá.

MOT: Myslíš, že už je tvrdá, jo? No, je zatvrdlá, vit'? Že jo? Hele, de vyklepnout, je to dobrý. To je asi jak jsme to balili do toho, vit', plejdoudoučka. Sme dělali překvápko.

KRY: Ak ce tam daa ta modeína?

MOT: No, protože tam sou takový škvírky a dyš to zabalíš do modelíny, tak ona se tam ta modelína vecpe a pak tam stvrdne, víš? Protože nejde vyndat. Chápeš?

KRY: Poč tam mám hodu f tý huce?

MOT: Proč tam máš vodu v ruce? No, protože jí tady s tím utíráš, tak se nedif. To je pak jasný, né? Kryštůfku, ale tu vodu taji nerospatlávej po schodech.

KRY: Proč?

MOT: To by tu to bylo celý modrý a pak si do toho sedneš a budeš mít mokrý tepláčky. A co s nima děláš? Ty je myješ?

KRY: Jo.

MOT: To byli tak špinavý?

KRY: Jo.

MOT: Jak to?

KRY: Byi tak, pacovai hodně.

MOT: Jó, jak hodně pracovali, jo?

KRY: Byi takoi pinavý.

MOT: Tak měli na sobě bláto, jo? Nebo co tam měli?

KRY: Devo tam měi.

MOT: Dřevo, jo? Oni byli špinavý od dřeva. Tak nějaký třísky myslíš?

KRY: Hm

MOT: A nějaký piliny?

KRY: Jo, tam hehali.

MOT: Řezali? Ahá. Počkej, já ti dám vysmrkat, jo?

KRY: Mei tíčky do huky.

MOT: Třísky do ruky si dali?

KRY: Hm.

MOT: A nebolelo je to?

KRY: Boeo.

MOT: A co s tím dělali?

KRY: Já nevím.

MOT: Nevíš.

KRY: Moje to děai, takhle to děai.

MOT: Ještě co dělali, tak to dělali, jo? No tak je, možná si je vyndali, ne? Ty třísky, aby je to nebolelo.

KRY: Oni to tam koupe tajiten. Nat hodou.

MOT: A co to je? Já to nevidim. Ukaš.

KRY: Tajiten.

MOT: No, a co je s nim?

KRY: Ten tam pave.

MOT: On tam plave?

KRY: Jo, on pave nat hodou, hot hodou.

MOT: No, počkej, to dyš plave pot vodou, tak je to asi ponorka, ne?

KRY: Ne, on je kuk.

MOT: Kluk?

KRY: Tatínek to je.

7.2. Osvojování pádů a čísla podstatných jmen

7.2.1. Nahrávka č. 1 (věk 2 roky, 10 měsíců a 23 dní)

Jak se dalo předpokládat, hned v první nahrávce umí dítě používat nominativ singuláru, např. *auto*, *miminko* nebo *popach* ¹. Ze všech pádů v singuláru je nominativ nejčastější. Pokud bychom procentuálně vyjádřili zástupnost pádů, je nominativ na prvním místě (45,98 %). Chlapec používá nominativ nejen v singuláru, ale i v plurálu, např. *bamboy* ², *hozny* ³ nebo *kamaády* ⁴. Nominativ plurálu je z plurálových pádů zastoupen nejčastěji z celkového počtu (5,75 %). Ačkoliv je to nejčastější plurálový pád, nenajdeme ho často, což odpovídá tomu, že dítě si nejprve osvojuje pády v singuláru.

Dalším pádem, který si dítě osvojilo již v době, kdy se nahrávalo poprvé, je dativ. Dativ umí dítě používat v singuláru a vyskytuje se v nahrávce pouze jednou – *pánovi*. Ačkoliv tedy dítě dativ singuláru použilo, jedná se pouze o zanedbatelné procento (1,15 %). Dativ plurálu se nevyskytuje.

---

¹ poplach

² brambory

³ hrozny

⁴ kamarádi

Druhý případ, kdy dítě umí použít pád v singuláru i plurálu, je akuzativ. Akuzativ singuláru se vyskytuje jako druhý nejčastější (29,07 %). Mezi slova, která jsou použita v akuzativu singuláru, patří např. *hák*, *kouzajdu*⁵ nebo *test*. Akuzativ plurálu je zastoupený méně často než nominativ plurálu (4,65 %). Patří sem slova jako např. *dobky*⁶, *kekky*⁷ nebo *majáčky*. Je druhou plurálovou formou, kterou dítě v první nahrávce vyslovalo, třetím plurálovým pádem je instrumentál (2,33 %).

Dalšími pády, které si dítě osvojilo, ale používá je pouze v singuláru, je vokativ, lokál a instrumentál. Z těchto třech pádů je nejčastější vokativ singuláru (5,75 %), dále lokál singuláru (4,60%) a jako poslední instrumentál singuláru (1,16 %).

Pokud se podíváme na četnost zastoupení tvarů singuláru a plurálu, objevuje se singulár v 88,37 % a plurál pouze v 11,63 %. Jediným pádem, který dítě v singuláru nepoužívá, je genitiv. Naopak v plurálu užívá zatím pouze nominativ a akuzativ.

7.2.2. Nahrávka č. 2 (věk 2 roky, 11 měsíců a 15 dní)

V druhé nahrávce se vyskytuje znovu velmi hojně nominativ. Nominativ singuláru se objevuje v 33,33 % a nominativ plurálu v 7,89 %. Nominativ singuláru dítě používá u slov jako např. *bába*, *domeček* nebo *maminka*. Slova v nominativu plurálu jsou např. *auta*, *koníky*⁸ nebo *bombóny*⁹. Nominativ plurálu drží pozici nejčastějšího pádu v plurálu, ale nominativ singuláru už není nejčastějším pádem v singuláru.

Poprvé se setkáváme u dítěte s genitivem singuláru, a to v 2,63 %. Tento pád sice dítě nepoužívá často, ale pomalu si ho začíná zkoušet. Setkáváme se se slovy např. *hotpadu*¹⁰, *píšťaly*¹¹ nebo *kku*¹². Genitiv plurálu objevuje nově, ale pouze v jednom případě - *gaái*¹³.

---

⁵ klouzajdu

⁶ drobky

⁷ křečky

⁸ koníci

⁹ bonbóny

¹⁰ odpadu

¹¹ píšťaly

¹² krku

¹³ garáží

Těžko soudit, zda se jednalo o náhodu, nebo zda genitiv plurálu s pouhými 0,88 % je vědomě utvořený pád.

V této nahrávce je nejčastěji přítomen akuzativ singuláru (40,35 %). Vyskytuje se velmi často, např. *bábu*, *banán* nebo *taktůek*¹⁴. Kryštof používá také akuzativ plurálu, a to v 4,39 %. Pozorujeme ho u slov jako např. *autíka*¹⁵ nebo *bombóny*.

Dalšími pády v singuláru, které jsou zastoupeny, jsou dativ, vokativ a lokál. Nejvíce je zastoupený vokativ (6,14 %), poté dativ (2,36 %) a poslední lokál (1,75 %). Instrumentál singuláru nenacházíme vůbec, ačkoliv jsme ho v první nahrávce pozorovali.

Celkově převažují znovu v drtivé většině pády v singuláru (86,84 %). Pády v plurálu se vyskytují v 13,16 % a nalezneme je pouze v nominativu, genitivu a akuzativu.

7.2.3. Nahrávka č. 3 (3 roky, 1 měsíc a 6 dní)

Ve třetí nahrávce znovu převažuje výskyt nominativu singuláru a sledujeme ho dokonce v 49,44 %. Chlapec používá výrazy jako např. *beton*, *kamínek* nebo *táta*. Můžeme nalézt i nominativ plurálu a to v 3,93 %. Jedná se o slova např. *oubky*¹⁶, *bagíky*¹⁷ nebo *bedny*.

V druhé nahrávce jsem zmínila, že genitiv singuláru se vyskytuje pouze sporadicky a že je nejisté, jestli si dítě tento pád pomalu osvojuje, nebo zda se jedná o náhodu. Třetí nahrávka nám potvrdila, že se jednalo opravdu o první pokusy o genitiv a dítě v této nahrávce již používá genitiv v 7,87 %. Chlapec vyslovuje slova jako např. *hakány*¹⁸, *maminky* nebo *pokojíku*. Genitiv plurálu osvojený není.

S jistotou se znovu nachází v nahrávce akuzativ, který je stejně jako nominativ použit v singuláru i plurálu. Singulár se vyskytuje v 19,10 % a plurál v 5,62 %. U akuzativu

---

¹⁴ traktůrek

¹⁵ autíčka

¹⁶ šroubky

¹⁷ bagříky

¹⁸ hračkárny

singuláru se nachází slova jako např. *havu*¹⁹, *nohu* nebo *tukku*²⁰. U plurálu se vyskytují např. *autika*²¹, *rybiky*²² nebo *koa*²³.

V singuláru zaznamenáváme ještě vokativ (8,43 %), instrumentál (5,06 %) a lokál (0,56 %). Dativ nepoužil Kryštof vůbec, ačkoliv v první a druhé nahrávce zastoupen byl.

Celkově dále pokračuje užívání slov z velké části v singuláru s 90,45 %, plurál je zastoupen v 9,55 %. Co se týče plurálu, v této nahrávce byl použit pouze v nominativu a akuzativu.

7.2.4. Nahrávka č. 4 (věk 3 roky, 4 měsíce a 4 dny)

Čtvrtou nahrávkou už přecházíme do druhé poloviny nahrávek a také se tu setkáváme s výraznějšími změnami. Nominativ je znovu zastoupen v singuláru i plurálu, ale nominativ singuláru s 14,66 % není nejvíce zastoupený pád. Nominativ plurálu je stále v plurálech nejvíce zastoupen, ale jen těsně s 11,21 % oproti akuzativu plurálu s 10,34 %. Co se týče nominativu singuláru, vyskytují se slova jako např. *kadivo*²⁴, *motou*²⁵ nebo *pehihajt*²⁶. V nominativu plurálu se setkáme se slovy jako např. *auta*, *kotičky*²⁷ nebo *potvůrky*²⁸.

Nejvíce zastoupeným pádem je akuzativ singuláru (31,03 %). Použita jsou slova jako např. *bauvičku*²⁹, *matehihál*³⁰ nebo *oko*. Poprvé se stalo, že ve čtvrté nahrávce konkuruje akuzativ plurálu (10,34 %) nominativu plurálu. Slova, která chlapec v akuzativu plurálu používá, jsou např. *kotky*³¹, *paety*³² nebo *majáky*.

---

¹⁹ hlavu

²⁰ tužku

²¹ autička

²² rybicky

²³ kola

²⁴ kladivo

²⁵ motor

²⁶ policajt

²⁷ kostičky

²⁸ potvůrky

²⁹ barvičku

³⁰ materiál

³¹ kostky

³² palety

Třetím nejčastějším pádem je lokál singuláru (10,04 %), což se v předešlých nahrávkách nestalo. Můžeme nalézt slova jako např. *domě, kýtke*³³ nebo *vehení*³⁴.

O čtvrté místo z hlediska četnosti pádů se dělí genitiv singuláru a dativ singuláru (8,62 %), což je také poprvé, kdy se tyto pády vyskytují hojněji. Kryštof používá v genitivu singuláru např. *okna, paetky*³⁵ nebo *vehení*. Také v dativu singuláru se objevují slova jako např. *doutu*³⁶, *mámě* nebo *pehihajtovi*³⁷. Nejméně zastoupeným pádem v singuláru je instrumentál (3,45 %). Vokativ singuláru se nevyskytuje vůbec.

Největší zlom rozdíl je v použití plurálu. V předešlých nahrávkách jsme měli nominativ a akuzativ. Ve čtvrté nahrávce je nominativ plurálu (11, 21%) a akuzativ plurálu (10, 34%) zastoupen také, ale mimo to se poprvé objevuje lokál plurálu a instrumentál plurálu. Poprvé je akuzativ plurálu v těsném závěsu za nominativem plurálem. Lokál plurálu i instrumentál plurálu se v nahrávce vyskytují pouze jednou, což odpovídá procentu 0,86 %, ale Kryštof začíná pády již tvořit. V lokálu plurálu použil slovo – *pohádkách*. V instrumentálu plurálu použil slovo – *peníčkama*³⁸. Také je menší procentuální rozdíl v použití singuláru a plurálu. V této nahrávce je singulár použit v 76,72 % a plurál v 23,28 %, což je zatím nejmenší rozdíl.

7.2.5. Nahrávka č. 5 (věk 3 roky, 5 měsíců a 29 dní)

V předposlední nahrávce je znovu nejčastějším pádem nominativ singuláru (42,50 %). V nominativu singuláru se vyskytují tato slova, např. *autíčko, myšička* nebo *výtah*. Také plurál je nejvíce zastoupen v nominativu (6,67 %). V nominativu plurálu používá Kryštof slova jako např. *pacátka*³⁹, *páčky*⁴⁰ nebo *zvíátka*⁴¹.

Druhým nejhojnějším pádem se stal akuzativ plurálu. Akuzativ plurálu se vyskytuje v 25,83 % a jsou použita slova jako např. *benzín, lampu* nebo *mobil*. V akuzativu se kromě

---

³³ knížce

³⁴ vězení

³⁵ paletky

³⁶ dortu

³⁷ policajtovi

³⁸ peníze

³⁹ prasátka

⁴⁰ páčky

⁴¹ zvířátka

singuláru objevuje i plurál (4,17 %). V akuzativu plurálu se vyskytují slova např. *dáčky*⁴², *sny* nebo *páčky*.

V singuláru používá chlapec v této nahrávce ještě genitiv, lokál a instrumentál. Všechny tři pády jsou zastoupeny v podobném procentu. Nejvíce se objevuje genitiv singuláru (6,67 %), např. *gaáže*⁴³, *hody*⁴⁴ nebo *tety*. Se stejnou frekvencí se vyskytuje i instrumentál singuláru, např. *autíčkem*, *kuličkou* nebo *okem*. Těsně za nimi se setkáváme s lokálem singuláru (5,83 %), např. *autíčku*, *bagíkoví*⁴⁵ nebo *pohátke*⁴⁶. Dativ singuláru a vokativ singuláru nenalezneme vůbec.

Co se týče plurálu, kromě výše zmíněného nominativu plurálu a akuzativu plurálu, v této nahrávce najdeme ještě genitiv plurálu a vokativ plurálu. Genitiv plurálu i vokativ plurálu se však v nahrávce objeví pouze jednou (0,83 %). Genitiv plurálu je vyjádřen slovem – *haček*⁴⁷, vokativ plurálu je vyjádřen slovem – *autíčka*. S genitivem plurálem jsme se setkali již v předešlých nahrávkách, vokativ plurálu je však použit poprvé. Plurál je znovu v menšině oproti singuláru, a to v 12,50 % oproti 87,50 %.

7.2.6. Nahrávka č. 6 (věk 3 roky, 6 měsíců a 15 dní)

V poslední nahrávce už je Kryštofovi více jak 3,5 roku. Podruhé se setkáváme s tím, že nominativ singuláru (18,79 %) není zastoupen nejčastěji. Můžeme ho pozorovat v těchto slovech, např. *děda*, *moment* nebo *potápěč*. Poprvé plurálu nedominuje nominativ (4,03 %). Nominativ plurálu je vyjádřen těmito slovy - *butíky*⁴⁸ a *pejcky*⁴⁹.

Vedoucím pádem této nahrávky je v akuzativ singuláru i plurálu. Akuzativ singuláru se vyskytuje dokonce v 49,66 % a akuzativ plurálu v 7,38 %, což není mnoho, ale je to největší

---

⁴² dráčky

⁴³ garáže

⁴⁴ vody

⁴⁵ bagříkovi

⁴⁶ pohádce

⁴⁷ hraček

⁴⁸ buřtíky

⁴⁹ pejsci

procento z pádů v plurálu. K slovům v akuzativu singuláru řadíme např. *čajíček*⁵⁰, *čokoádu*⁵¹ nebo *pítí*. V akuzativu plurálu se vyskytují tato slova, např. *buty*⁵², *epenky*⁵³ nebo *tíčky*⁵⁴.

Dále můžeme sledovat genitiv singuláru v 6,71 % a instrumentál singuláru v 6,04 %. Genitiv singuláru se objevuje u slov – *bahénu*⁵⁵, *houpaky*⁵⁶ nebo *postýlky*⁵⁷. Slova, která byla použita v instrumentálu singuláru, jsou např. *dráčkem*⁵⁸, *hodou*⁵⁹ nebo *Houmem*⁶⁰. Méně často je zastoupen vokativ singuláru, pouze v 4,03 %, a také lokál singuláru, jen v 3,36 %. Dativ singuláru nenalezneme vůbec.

Kromě nominativu plurálu a akuzativu plurálu použil Kryštof už jen dativ plurálu, a to pouze v jednom případě, což znamená pouze v 0,67 %. Dativ plurálu je použit poprvé, v předešlých nahrávkách jsme se s ním ještě nesetkali. V této nahrávce je použit ve slově – *kamahádům*⁶¹. Plurál je znovu velmi zastíněn singulárem. Plurál se objevuje v 12,08 % a singulár v drtivých 87,92 %.

7.2.7. Výskyt pádů v dětské řeči

Pokud se tedy podíváme na osvojování pádů od začátku nahrávek, zjistíme, že nominativ singuláru, akuzativ singuláru a lokál singuláru se objevily ve všech šesti nahrávkách. Na rozdíl od lokálu se nominativ a akuzativ singuláru dělil ve všech nahrávkách o první dvě pozice. Lokál singuláru sice nebyl zastoupen tak hojně, ale zase byl stabilně používán ve všech nahrávkách.

Genitiv singuláru nebyl zastoupen v první nahrávce, ale poté se od druhé do šesté nahrávky objevil pokaždé. Také instrumentál singuláru chyběl pouze v jedné nahrávce a to v té druhé, jinak se vyskytoval všude. Vokativ jsme postrádali dvakrát a to ve čtvrté a páté

---

⁵⁰ čajíček

⁵¹ čokoládu

⁵² buřty

⁵³ lepenky

⁵⁴ třísky

⁵⁵ bazénu

⁵⁶ houpáčky

⁵⁷ postýlky

⁵⁸ dráčkem

⁵⁹ vodou

⁶⁰ Homerem – postava ze seriálu *Simpsonovi*

⁶¹ kamarádům

nahrávce. Nejvíce kolísal dativ singuláru, který chyběl v třetí, páté a šesté nahrávce a celkově nebyl moc hojně zastoupen. Vše můžeme vidět v následující tabulce.

osvojování pádů	nahrávka č. 1	nahrávka č. 2	nahrávka č. 3	nahrávka č. 4	nahrávka č. 5	nahrávka č. 6
nominativ singulár	ano	ano	ano	ano	ano	ano
genitiv singulár	X	ano	ano	ano	ano	ano
dativ singulár	ano	ano	X	ano	X	X
akuzativ singulár	ano	ano	ano	ano	ano	ano
vokativ singulár	ano	ano	ano	X	X	ano
lokál singulár	ano	ano	ano	ano	ano	ano
instrumentál singulár	ano	X	ano	ano	ano	ano

Celkově tedy může zkonstatovat, že mezi koncem druhého roku a druhé polovině třetího roku, se všechny pády v singuláru vyskytly minimálně ve třech a dokonce někdy ve všech nahrávkách.

Co se týče plurálu, velmi výrazně dominoval nominativ plurálu, který se zároveň objevil ve všech nahrávkách. Všude byl zastoupen už jen akuzativ plurálu, který ve čtvrté nahrávce z hlediska četnosti skončil těsně za nominativem a poprvé v šesté nahrávce jako jediný pád plurálu předčil nominativ plurálu. Dvakrát jsme v nahrávkách zpozorovali genitiv plurálu, a to v druhé a páté nahrávce.

Většina pádů se v plurálu vyskytovala pouze v jedné nahrávce. Bylo tomu tak u lokálu plurálu a instrumentálu plurálu, oba se vyskytly pouze v čtvrté nahrávce. V páté nahrávce se vyskytl vokativ plurálu. V šesté nahrávce byl obsažen poprvé dativ plurálu. Všechny v tomto odstavci zmíněné pády v plurálu, které se vyskytly pouze v jedné nahrávce, se v dané nahrávce objevily pouze jednou.

osvojování pádů	nahrávka č. 1	nahrávka č. 2	nahrávka č. 3	nahrávka č. 4	nahrávka č. 5	nahrávka č. 6
nominativ plurál	ano	ano	ano	ano	ano	ano
genitiv plurál	X	ano	X	X	ano	X
dativ plurál	X	X	X	X	X	ano
akuzativ plurál	ano	ano	ano	ano	ano	ano
vokativ plurál	X	X	X	X	ano	X
lokál plurál	X	X	X	ano	X	X
instrumentál plurál	X	X	X	ano	X	X

Ačkoliv plurál stál po celou dobu, kdy se nahrávky uskutečňovaly, v pozadí za singulárem, i u plurálu se chlapci podařilo použít všechny pády, ačkoliv čtyři ze sedmi pádů byly zastoupeny spíše sporadicky. Naopak nominativ plurálu a akuzativ plurálu používal Kryštof v každé nahrávce.

7.3. Funkce podstatných jmen v dětské řeči

V první nahrávce se vyskytují nejčastěji podstatná jména ve formě žádosti o upřesnění, což znamená, že se dítě dožaduje u matky přiblížení kladeného dotazu či přiblížení její výpovědi. Celkově je 36,05 % všech podstatných jmen této nahrávky použito v podobném případě jako např. *Aký hrozny?*⁶² *Akej obídek?*⁶³ nebo *Aký dovoený?*⁶⁴.

Dále byl nejvíce zastoupen podmět (20,93 %) a předmět (19,77 %). Podmět používá chlapec ve větách jako např. *Táta to nande.*⁶⁵ *Ede, ede auto.*⁶⁶ nebo *De je deda?*⁶⁷. Předmět se vyskytuje např. *Ne, já tíkám oheň.*⁶⁸ *Má akovou adici.*⁶⁹ nebo *Ne, tady máme titítat.*⁷⁰ V první

⁶² Jaký hrozny?

⁶³ Jakej obídek?

⁶⁴ Jaký dovoený?

⁶⁵ Táta to najde.

⁶⁶ Jede, jede auto.

⁶⁷ Kde je děda?

⁶⁸ Ne, já stříkám oheň.

⁶⁹ Má takovou hadici.

⁷⁰ Ne, tady máme počítač.

nahrávce nalezneme ještě elipsy, které jsou také časté, a to v 16,28 %. Příkladem elipsy je např. *MOT: Kryšťufku, co tam vidíš? KRY: Letadýlko*. Další funkce jsou už zastoupeny v menšině, patří sem oslovení a adverbiale loci v 2,33 %, přívlastek shodný a verbonominální predikát v 1,16 %.

V druhé nahrávce nám velice výrazně ubude žádostí o upřesnění, kterých je už jen 5,45 %. Nejvíce dominuje druhé nahrávce předmět (42,73 %). Objevuje se ve větě např. *Idím etě bábu*.⁷¹ Druhý nejvíce zastoupený je podmět, který nalezneme v 24,55 %. Např. ve větě *Tam do too nastupuũ hidi*.⁷² Ještě stále máme docela častý výskyt elipsy (15,45 %). Nejméně se objevuje oslovení (5,45 %), adverbiale loci (4,55 %) a verbonominální predikát (1,82 %).

Další nahrávka byla nejrozmanitější, co se hlediska formy týče. Nejčastěji byl použit předmět (31,43 %), např. *Tatínkové tam dááj oej*.⁷³ *Já cu papat rybiky*.⁷⁴ nebo *Mám pkíkek*.⁷⁵ Často byl také k pozorování podmět (28 %), v tomto případě např. *Taji je bombajnek*.⁷⁶ a elipsa (11,43 %). V 8 % se jedná o oslovení, v 4,57 % nacházíme přirovnání a také se objevuje zřídka přívlastek shodný (3,43 %), ale i neshodný (2,29 %). Procentuální výskyt žádostí o upřesnění znovu klesne, i když jen nepatrně a vyskytuje se v 5,14 %. Kryštof používá i adverbiale loci (4 %) a jen jednou verbonominální predikát (0, 57%).

I ve čtvrté nahrávce stále nejčastěji sledujeme předmět, který dominuje téměř v polovině (47,58 %). Opět se setkáváme se spoustou vět, např. *A já etě uelám stop*.⁷⁷ nebo *Já im tam dám opatu*.⁷⁸ Na druhém místě se poprvé objevuje adverbiale loci (17,74 %), např. *Uč hedou do uehení*.⁷⁹ Následuje podmět (13,71 %) a elipsa (8,06 %). V malé míře se setkáváme s přívlastkem shodným (3,23 %), žádostí o upřesnění (2,42 %), přívlastkem neshodným (2,42 %) a příslovečným určením prostředku (2,42 %). Téměř zanedbatelně se jedná o verbonominální predikát (0, 81%) a adverbiale modi (0, 81%).

---

⁷¹ Vidím ještě bábu.

⁷² Tam do toho nastupují lidi.

⁷³ Tatínkové tam dávají olej.

⁷⁴ Já chci papat rybičky.

⁷⁵ Mám prstíček.

⁷⁶ Tady je kombajnek.

⁷⁷ A já ještě udělám strop.

⁷⁸ Já jim tam dám lopatu.

⁷⁹ Už jedou do vězení.

V předposlední nahrávce se nejčastěji objevuje předmět (35 %), ale konkuruje mu podmět (32,86 %). Tyto věty obsahují předmět, např. *On tam má ty páččky.*⁸⁰ nebo *Umeu i opatu.*⁸¹ Podmět se nachází i ve větách jako např. *Máma umí. Uč tam e hoda.*⁸² Ve vyšší míře se vyskytuje elipsa (10,71 %) a přívlastek shodný (9,29 %). Ostatní funkce jsou již v malé koncentraci, a to příslovečné určení prostředku (5 %), adverbiale loci (3,57 %), přívlastek neshodný (1,43 %) a oslovení, verbonominální predikát i adverbiale modi pouze v 0,71 %.

V poslední nahrávce se nám opětovně potvrzuje silná pozice předmětu (53,38 %) a podruhé je na druhém místě adverbiale loci (12,84 %). O stejné místo z hlediska četnosti se dělí podmět a elipsa s 11,49%. Poté se ještě objevuje oslovení (4,05 %), přívlastek neshodný (2,7 %) a v 1,35 % se vyskytuje verbonominální predikát, žádost o upřesnění a přirovnání.

Když se tedy zaměříme na vývoj funkcí, tak celkově zkoumaný chlapec používá nejčastěji předmět, kterému konkuruje podmět. V první nahrávce jsme však měli převahu žádosti o upřesnění, kdy Kryštof ve věku 2 roky a 11 měsíců ještě věty často nepoužíval, spíše se dotazoval pomocí slova jaké. Je však vidět, že v průběhu nahrávání šesti nahrávek tato žádost o upřesnění stále klesala a nakonec se objevila pouze v zanedbatelném procentu. Celkově jsme se setkali s podmětem, předmětem, oslovením, verbonominálním predikátem, adverbiale loci, adverbiale modi, žádostí o upřesnění, elipsou, přívlastkem shodný i neshodným, přirovnáním a příslovečným určením prostředku.

7.4. Osvojování rodu dítětem

Osvojování rodů bylo od začátku již velmi dobře sledovatelné. Již v první nahrávce nacházíme všechny tři rody, tedy mužský, ženský i střední rod. Z hlediska četnosti se setkáváme nejčastěji s mužským rodem, který je zastoupen v 51,81 %. Jako druhý se objevuje rod ženský s 30,12 %. Nejméně je pozorován rod střední, který je použit v 18,87 %. Pokud bychom se však neřídili na celkový výskyt, ale pozorovali bychom výskyt rodu i z hlediska čísla, mohli bychom si všimnout, že u množného čísla nalezneme pouze rod mužský a ženský. A ženský rod u množného čísla v celé nahrávce najdeme jen jednou, v drtivé většině tedy Kryštof používá množné číslo u mužského rodu.

---

⁸⁰ On tam má ty páččky.

⁸¹ Umyju i lopatu.

⁸² Už tam je voda.

I v druhé nahrávce máme nejvíce zastoupen mužský rod s 47,27 %, dále ženský rod s 37,27 % a jako poslední střední rod s 15,45 %. Na rozdíl od první nahrávky však všechny tři rody nejsou použity pouze v singuláru, ale i v plurálu. I zde máme v převaze plurál mužského rodu. Nově se vyskytuje plurál středního rodu, který je dokonce zastoupen čteněji než plurál ženského rodu.

Třetí nahrávka znovu přináší změnu. Poprvé nemáme převahu mužského rodu, ale Kryštof používá nejvíce rod ženský. Ten je zastoupen v 42,70 % a mužský v 41,57 %. Znovu se nejméně vyskytuje rod střední, a to v 15,73 %. Kromě toho také poprvé pozorujeme, že plurál mužského rodu se vyskytuje výrazně častěji než plurál rodu ženského. Znovu se vyskytují v plurálu všechny tři rody, tedy i rod střední.

V následující nahrávce, tedy čtvrté, se znovu vyskytoval ve většině mužský rod a to nejen celkově, ale i z hlediska četnosti v plurálu. Celkově pozorujeme v 44,14 % mužský rod, v 39,64 % ženský rod a jako poslední v 16,22 % střední rod. Plurál je používán znovu nejvíce v mužském rodě, poté v ženském rodě a pouze v jednom případě v rodě středním.

Silnou pozici mužského rodu opětovně potvrzujeme i v páté nahrávce. Celkově se mužský rod nachází v této nahrávce v 49,17 %, následuje opakovaně rod ženský v 32,50 % a nejméně střední rod s 18,33 %. I v plurálu dominuje poněkoliště mužský rod, ale vyskytují se všechny rody.

U poslední nahrávky se podruhé vyskytlo více slov v ženském rodě, a to v 47,22 %. Druhý nejčastější byl mužský rod v 45,83 % a poslední střední rod v 6,94 %. V plurálu ale převládá mužský rod a po něm ženský rod. Střední rod v plurálu nepozorujeme vůbec.

Celkově tedy můžeme říct, že již od počátku, kdy jsme osvojování rodů sledovali, uměl chlapec používat všechny rody. Ve čtyřech nahrávkách ze šesti použil hoch nejčastěji mužský rod, dvakrát měl převahu rod ženský. Rod střední se pokaždé vyskytl z hlediska četnosti na poslední příčce. Pokud bychom se zaměřili na sledování používání rodů u plurálu, znovu by dominoval rod mužský, pouze jednou rod ženský a byly i nahrávky, kde se u plurálu rod střední nevyskytl vůbec.

7.5. Výskyt miniparadigmat

Miniparadigma je výskyt minimálně 3 forem jednoho lexému v rámci jednoho měsíce. V první nahrávce se žádné miniparadigma nevyskytlo. Dítě sice použilo padesát osm různých slov, žádné z nich se však nevyskytlo ve více než dvou pádech.

V druhé nahrávce už se nám podařilo při pozorování jedno miniparadigma objevit. V přepisu této nahrávky se vyskytlo celkově padesát jedna různých slov a z toho u jednoho slova (*auto*) můžeme vidět čtyřčlenné miniparadigma. Jedná se o tyto věty: *Co je tohle auto?*⁸³ *Já cu takoi auto.*⁸⁴ *Stay auta taji.*⁸⁵ *Á ci, á ci ty, ty auta stai.*⁸⁶ Jedná se tedy o tvary slova *auto* v nominativu singuláru, akuzativu singuláru, nominativu plurálu a akuzativu plurálu.

Výrazná změna nastává u nahrávky číslo tři, kde již z osmdesáti tří slov nacházíme čtyři tříčlenné a jedno čtyřčlenné miniparadigma. Tříčlenné miniparadigma pozorujeme u slov *krytka*, *máma*, *pupík* a *traktůrek*. Jako příklad uvádím tříčlenné miniparadigma u slova *máma*: *Máma s tím pípá, makká, pípá, babková.*⁸⁷ *Já kounul mámu pupiku.*⁸⁸ *Co tojeto je, mami?*⁸⁹ Je tedy zřejmé, že se jedná o miniparadigma, kde se vyskytuje slovo v nominativu singuláru, akuzativu singuláru a vokativu singuláru. Za zmínku stojí ještě čtyřčlenné miniparadigma: *Ňáká hobivá maminka.*⁹⁰ *Co e maminky teefon?*⁹¹ *Á kopám maminku.*⁹² *Co to je, maminko?* Jedná se tedy o skloňování podstatného jména *maminka* v nominativu singuláru, genitivu singuláru, akuzativu singuláru a vokativu singuláru.

Čtvrtá nahrávka obsahuje pouze padesát podstatných jmen, což je nejméně ze všech nahrávek, přesto obsahuje čtyři tříčlenná miniparadigmata, která se vyskytují u slov *auto*, *dům*, *paleta* a *penízek*. Pro zajímavost jedno uvádím: *Stop z paety, já tam ueám, já tam ueám*

---

⁸³ Co je tohle auto?

⁸⁴ Já chci takový auto.

⁸⁵ Starý auta tady.

⁸⁶ Já chci, já chci ty, ty auta starý.

⁸⁷ Máma s tím pípá, mačka, pípá, babková (babková znamená jako babička).

⁸⁸ Já kounul mámu do pupíku.

⁸⁹ Co tohle to je, mami?

⁹⁰ Nějaká zlobivá maminka.

⁹¹ Co je maminky telefon?

⁹² Já kopám maminku.

*stop z paetky.*⁹³ *Mũu pučet tue paetu?*⁹⁴ *Mám dve paety.*⁹⁵ Jedná se tedy o slovo paleta v genitivu singuláru, akuzativu singuláru a akuzativu plurálu.

V předposlední nahrávce jsem hodnotila šedesát tři slov, u nichž jsem našla jedno tříčlenné miniparadigma a poprvé jedno pětičlenné miniparadigma. Jedná se o jediné pětičlenné miniparadigma, které se v nahrávkách objevilo. Jedná se o slovo *autičko*. Výraz byl použit v těchto větách: *On bue tam i autičko.*⁹⁶ *Poč má maličký autičko ta myšička?*⁹⁷ *V hutým autičku jeu kálík.*⁹⁸ *Tady habák tydytym heu čeveným autičkem.*⁹⁹ *Autička pěčne spinkejte.*¹⁰⁰ Chlapec tedy použil slovo *autičko* v nominativu singuláru, akuzativu singuláru, lokálu singuláru, instrumentálu singuláru a vokativu plurálu.

Při vyhodnocování poslední nahrávky, která obsahovala šedesát sedm slov, jsem našla jedno tříčlenné a jedno čtyřčlenné miniparadigma, jedná se o slova *Bedna* (jméno z kresleného filmu) a *televize*. Jako příklad si uvedeme slovo *televize*, které je používáno v následujících větách: *Já chcu tam náepku, tóe tevehive.*¹⁰¹ *Náepku tevehive.*¹⁰² *Já tam chcu i tavehivi.*¹⁰³ *Mami, co tam máme, tam v tevehivi?*¹⁰⁴ Zde nacházíme použití nominativu singuláru, genitivu singuláru, akuzativu singuláru a lokálu singuláru.

Pokud se tedy zaměříme na to, v jakých pádech se miniparadigmata objevovala, znovu se setkáme s velkou převahou pádů v singuláru. V singuláru se objevily všechny pády kromě dativu, který nebyl zastoupen vůbec. Ostatní pády se minimálně jednou objevily. Co se týče plurálu, objevil se nominativ, akuzativ a vokativ.

---

⁹³ Strop z palety, já tam udělám, já tam udělám strop z paletky.

⁹⁴ Můžu si půjčit paletu?

⁹⁵ Mám dvě palety

⁹⁶ Ono tam bude i autičko.

⁹⁷ Proč má maličký autičko ta myšička?

⁹⁸ V žlutým autičku jel králík.

⁹⁹ Tady žabák tímto jel červeným autičkem.

¹⁰⁰ Autička, pěkně spinkejte.

¹⁰¹ Já chci tam nálepku, to je televize.

¹⁰² Nálepku televize.

¹⁰³ Já tam chci i televizi.

¹⁰⁴ Mami, co tam máme, tam v televizi?

miniparadigmata	nahrávka č.1	nahrávka č.2	nahrávka č.3	nahrávka č.4	nahrávka č.5	nahrávka č.6
tříčlenné	0	0	kytke, máma, pupík, taktůek	auto, dům, paheta, peníhky	báto	Bedna
čtyřčlenné	0	auto	maminka	0	0	tevehive
pětičlenné	0	0	0	0	autíčko	0

Celkově jsme ve všech šesti nahrávkách, kde se zkoumalo 372 slov v různých pádech, celkem našli čtrnáct miniparadigmat, z toho bylo deset tříčlenných, tři čtyřčlenné a jedno pětičlenné. Miniparadigmata se vyskytovala zpočátku zřídka.

8. Závěr

Výsledkem mé práce je teoretický souhrn procesu nabývání řeči od narození do předškolního věku. V práci jsme se setkali s velmi významným představitelem Noamem Chomskym a dalšími různými náhledy a teoriemi moderní vývojové psycholingvistiky, jelikož názory na tuto problematiku jsou různorodé. A jelikož je nabývání řeči komplexním jevem, nahlíželi jsme na něj teoreticky nejen z foneticko – fonologické roviny, ale také z morfologicko – syntaktické a lexikálně – sémantické roviny jazyka.

Poté, co jsem teoreticky objasnila základní jevy, které při nabývání jazyka probíhají, přišla na řadu praktická část práce. Ta vycházela ze šesti nahrávek po zhruba 30 minutách, které jsem přespala dle CHILDES transkripce a sledovala osvojování jmenných kategorií u sledovaného dítěte od věku od věku 2 let a 10 měsíců do věku 3 let a 6 měsíců. V nahrávkách jsem vyhledala všechna podstatná jména a urči jejich pád, číslo, rod a funkci. Také jsem se zabývala výskytem miniparadigmat.

Dle očekávání dítě nejvíce používalo nominativ singuláru a prvním kontrastním párem byl akuzativ singuláru. Singulár také drtivě převažoval nad plurálem, což bylo nastíněno i v teoretické části práce. Stejně tak se nejčastěji vyskytoval mužský rod, nejméně zase rod střední. V průběhu nahrávek se nám podařilo zachytit minimálně jednou všechny pády v singuláru i plurálu. Chlapec také používal podstatná jména v různých funkcích, nejčastěji byl zastoupen předmět a podmět, ale v nahrávkách se objevily i funkce jako žádost o upřesnění, oslovení, přívlastky, elipsy atd. Co se týče miniparadigmat, jako první se objevilo tříčlenné a nejčetnější bylo pětičlenné miniparadigma.

Tato práce tedy teoreticky vymezila, jak může dítě řeč nabývat a ukázala, jak tomu bylo v časovém rozmezí u konkrétního dítěte. Jelikož je řeč jev velmi komplexní, dalo by se najít spoustu dalších kategorií, které by se daly zkoumat. Velmi zajímavá by také byla výslovnost, která zrovna v tomto věku nebyla ještě ideální.

Cílem nebylo tedy vymezit pouze jednu teorii moderní psycholingvistiky a k té se přiklonit, což se ani nestalo, ale poukázat na to, jak individuální osvojování řeči je. Přesto se i u sledovaného dítěte objevily určité jevy, jako například hojné používání nominativu

singuláru, kontrastní akuzativ singuláru nebo převaha singuláru nad plurálem, což je velmi častým společným jevem dětí, které si řeč teprve osvojují.

Seznam použitých informačních zdrojů

ALLEN, K a Lynn R MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2008. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-421-2.

ALTMANN, Gerry T. *Výstup na babylonskou věž: otázky jazyka, mysli a porozumění*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2005. Delfin (Triáda). ISBN 80-861-3870-4.

BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše dítě mluvit: řečová výchova dítěte od narození do sedmi let*. Vyd. 1. Velké Bílovice: TeMi CZ, 2008. ISBN 978-80-87156-02-5.

HORNÁKOVÁ, Katarína, Svetlana KAPALKOVÁ a Marína MIKULAJOVÁ. *Jak mluvit s dětmi: od narození do tří let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-612-4.

KLENKOVÁ, Jiřina. *Kapitoly z logopedie*. Vyd. 1. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-859-3141-9.

KLENKOVÁ, Jiřina. *Kapitoly z logopedie II a III*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3162-1.

KUTÁLKOVÁ, Jana. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670569.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-1026-9.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MÁLKOVÁ, Gabriela a Filip SMOLÍK. *Diagnostika jazykového vývoje: diagnostická baterie pro posouzení vývoje jazykových znalostí a dovedností dětí předškolního věku: testová příručka*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4239-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. ISBN 978-802-4708-706.

NEBESKÁ, Eva. *Úvod do psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1992. ISBN 80-85467-75-5.

OHNESORG, Karel. *Naše dítě se učí mluvit*. Vyd. 3. Praha: SPN, 1991. Aktuální problémy speciální pedagogiky. ISBN 80-042-5233-8.

PAČESOVÁ, Jaroslava. *Řeč v raném dětství*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1979.

PINKER, Steven. *Jazykový instinkt: jak mysl vytváří jazyk*. Vyd. 1. Praha: Dybbuk, 2009. ISBN 978-80-7438-006-8.

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3603-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-736-7124-7.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Když začínáme mluvit: lingvistický pohled na rané projevy česky hovořícího dítěte*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. Varia, sv. 17. ISBN 978-80-7308-482-0.

SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Knižnice sociální pedagogiky.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8308-0.

Seznam příloh na CD

Příloha 1 - Přepis nahrávky č. 1 (12. 5. 2014)

Příloha 2 - Přepis nahrávky č. 2 (3. 6. 2014)

Příloha 3 - Přepis nahrávky č. 3 (25. 7. 2014)

Příloha 4 - Přepis nahrávky č. 4 (23. 10. 2014)

Příloha 5 - Přepis nahrávky č. 5 (18. 12. 2014)

Příloha 6 - Přepis nahrávky č. 6 (3. 1. 2015)